

Кафедра клінічної психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

**Психологічні особливості готовності молоді до шлюбу в умовах
сьогодення**

Виконала:

студентка 2-го курсу групи ПМ - 202
спеціальності 053 Психологія
освітньо-професійна програма Клінічна
психологія

Кунцевич Ольга Володимирівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник:

д.психол.н., проф.
(наукова ступінь, вчене звання)

Яковенко Сергій Іванович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Робота рекомендована до захисту
рішенням кафедри клінічної психології

Протокол № _____ від «_____» червня 2022р.

Зав. кафедри _____ д.психол.н.,с.н.с. Лисенко Ірина Павлівна
підпис (наукова ступінь, вчене звання ,прізвище, ім'я, по батькові)

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ ДО ШЛЮБУ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ	7
1.1. Поняття та підходи до вивчення готовності до шлюбу.....	7
1.2. Основні компоненти та рівні готовності до шлюбу.....	9
1.3. Вікові особливості готовності до шлюбу.....	16
1.4. Вплив пандемії на інститут сім'ї та шлюбу.....	19
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2.МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ШЛЮБУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	29
2.1. Цілі, задачі та організація емпіричного дослідження.....	29
2.2. Опис методик.....	29
Висновки до розділу 2	38
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ШЛЮБУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	39
3.1. Результати емпіричного дослідження та їх обговорення	39
3.2. Описові статистики та перевірка їх на нормальність.	47
3.3. Практичні рекомендації.....	59
Висновки до розділу 3	68
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
Додаток А	78

ВСТУП

Обґрунтування актуальності проблеми. Невіддільною складовою формування успішної особистості в сучасних умовах розвитку суспільства є формування готовності до сімейного життя у молоді. Сучасний розвиток суспільства характеризується якісною зміною серед населення репродуктивного віку традиційних стереотипів поведінки, що обумовлює виникнення різного роду проблем у формуванні міжособистісних та подружніх стосунків, появу альтернативних форм сімейних стосунків. Несприятливі соціально-економічні умови, які притаманні нашій державі, знайшли своє негативне зображення й на функціонуванні інституту сім'ї та шлюбу, що породило виникнення низки проблем, пов'язаних із втратою таких загальнолюдських цінностей, як шлюб, родина, рід, батьківство. Звичайними явищами сьогодні для нашого суспільства є малодітна родина, зміна прийнятого розподілу ролей і відповідальності в сім'ї, значне зниження її стабільності, що призводить до збільшення кількості розлучень. На жаль, розповсюдженість таких явищ призвели до втрати молоддю орієнтирів на створення повноцінної сім'ї, до прийняття та реалізації відповідних зобов'язань та відповідальності.

Практика свідчить про те, що сучасна молодь, що стає на порозі шлюбно-сімейних відносин, часто стикається із труднощами, які зумовлені, переш за все, недостатнім рівнем готовності до шлюбу. Найчастіше такими труднощами можуть бути: відсутність життєвого та сімейного досвіду, несформованість якостей сім'янина, нездатність брати на себе розширені зобов'язання по піклуванню не лише про себе, а і про свою другу половину і добробут майбутньої сім'ї, несформованість готовності до виконання сімейних ролей.

Відомо, що ще задовго до офіційного одруження в особистості формуються певні уявлення про шлюб, погляди на способи внутрішньо сімейних взаємовідносин, розподіл сімейних обов'язків тощо. Проте не завжди правильне розуміння їхнього змісту призводить у майбутньому до психологічної несумісності подружжя,

виникнення різного роду подружніх та сімейних конфліктів, що у більшості випадків призводить до руйнування шлюбу та поширення неповних сімей.

Традиційна сім'я на сьогодні перебуває у кризовому стані, зростає психологічна напруга, разом з тим зростає кількість стресових ситуацій та непередбачених обставин, набувають більшого значення нові цінності, усталені цінності втрачають своє значення. Сучасна молодь, з одного боку, характеризується раннім початком статевих відносин та їх невідповідністю, зміною стереотипів щодо ролей чоловіка і жінки в суспільстві та в парі, а з іншого – психологічною неготовністю до створення сім'ї: браком знань про важливі подружні та батьківські якості, елементарні особливості розвитку дитини, неготовністю до відповідальної ролі батьків та сімейних партнерів.

Отже, виходячи з вищенаведеного, стає зрозумілим, що питання, які пов'язані із дослідженням та вивченням проблеми формування готовності молоді до офіційної сім'ї мають надзвичайне практичне значення, оскільки загальновідомо, що саме період молодості має усі необхідні передумови для підготовки до шлюбу, бо саме він характеризується створенням планів на доросле життя, виникненням стійкої потреби у спілкуванні з представниками протилежної статі, планування та реалізація намірів щодо створення сім'ї. Крім того, дана проблематика набуває й особливого соціального значення. Адже саме від рівня сформованості готовності до вступу в шлюб у молоді залежить не тільки майбутнє окремої особистості, окремої шлюбної пари, а й рівень розвитку суспільства в цілому.

Об'єкт дослідження – готовність до шлюбу.

Предмет дослідження – психологічні особливості готовності до шлюбу молоді.

Мета дослідження – проаналізувати особливості готовності до шлюбу сучасної молоді.

Завдання дослідження:

1. Визначити основні компоненти, поняття та розкрити підходи до вивчення психологічної готовності до шлюбу.

2. Провести емпіричне дослідження психологічної готовності до шлюбу сучасної молоді.
3. Проаналізувати отримані результати дослідження та сформулювати висновки.
4. Розробити практичні рекомендації

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження і вирішення поставлених завдань використовувалися загальнонаукові теоретичні методи: аналіз психологічної літератури на тему дослідження, порівняльний метод, узагальнення теоретичних та емпіричних даних; емпіричні методи: авторська анкета; стандартизовані опитувальники: Опитувальник «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (автор А. Н. Волкова); Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (автор І. Ф. Юнда), метод описової та математичної статистики.

Вибірка досліджуваних складалася з молодих жінок та чоловіків; середній вік яких становить 18-30 років; усього досліджуваних було 56 осіб, з них 7 – чоловічої статі та 49 – жіночої.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Вагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробили автори, які досліджували: медико- психологічні аспекти готовності до шлюбу – В. Астахов, В. Каган, А. Хрипкова, І. Пузь; морально-педагогічні аспекти готовності до сімейного життя – З. Зайцева, В. Карпіков, Р. Лемехова, А. Сизанов, І. Трухін; вплив особливостей статевого виховання й статево рольового самовизначення на формування підготовки до вступу в шлюб – В. Астахов, О. Бацилева, О. Васютинський, О. Кочарян, О. Кікінежді, С. Максименко, Т. Титаренко.

Теоретична значущість роботи. Розглянуто, систематизовано та упорядковано підходи, що визначають та досліджують психологічну готовність до вступу в шлюб. Поглиблено уявлення щодо основних характеристик готовності до шлюбу. Систематизовано знання щодо рівнів психологічної готовності молоді до вступу в шлюбні відносини у сучасній молоді в умовах сьогодення.

Практична значущість роботи. Отримані результати дослідження можуть бути використані у ході професійної підготовки майбутніх спеціалістів: таких як

психологів, соціологів та соціальних працівників під час викладання відповідних навчальних дисциплін, а також під час проведення просвітницької, консультативної та психокорекційної роботи, що має на меті підвищення формування готовності сучасної молоді до подружнього життя.

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ ДО ШЛЮБУ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

1.1. Поняття та підходи до вивчення готовності до шлюбу

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що сім'ю традиційно розглядають як малу соціальну групу, засновану на шлюбі й кровній спорідненості, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною допомогою, моральною відповідальністю. Сім'я формує риси характеру, погляди, світогляд дитини, співчуває їй, підтримує її довірливим емоційним спілкуванням. Тепло та затишок домашнього середовища, взаєморозуміння в сім'ї, співпереживання роблять кожного її члена більш стійким і впевненим. Сімейне життя відкриває для людини можливості для особистісного зростання і добробуту. Для зрілої дорослої людини шлюб означає новий життєвий етап, якому притаманні збагачення, наповнення свого життя новим значенням і змістом. Молоді люди вірять в те, що життя стане кращим, цікавішим, після того, як вони візьмуть шлюб [12, 19, 29].

Одним із найголовніших чинників, що визначає стабільність молодих сімей, виступає чинник готовності до шлюбу. Готовність до шлюбу передбачає не лише бажання двох закоханих людей постійно бути разом, а й взаємну відповідальність та серйозні зобов'язання.

Для того щоб розкрити зміст цього поняття необхідним є визначення сутності поняття «готовності» у межах психологічної науки.

Більшість науковців розглядають готовність як первинну й фундаментальну умову успішного виконання будь-якої діяльності, як ступінь мобілізації внутрішніх ресурсів людини з метою найефективнішого розв'язання певних завдань. У психолого-педагогічній літературі означене поняття вживається в різних значеннях. Так, готовність визначається як наявність здібностей (С. Рубінштейн, Б. Ананьєв); як якість особистості (К. Платонов); як знання про професію та практичні вміння та навички (Л. Романенко, В. Серіков) [3, 4, 13].

Готовність визначається як цілісне стійке особистісне утворення (А. Ліненко, Г. Троцько), інтегральне багаторівневе динамічне особистісне утворення (С. Литвиненко), інтегративна якість особистості (І. Гавриш), цілісна система стійких інтегративних особистісних утворень (Т. Жаровцева). Існують різні підходи до визначення поняття «готовності».

Представники функціонально-психологічного підходу (М. Д'яченко, Л. Кандибович, П. Анохін, Є. Ільїн та інші) вважають, що готовність є активно-дієвим станом людини (станом психічних функцій особистості), який сприяє успішному виконанню будь-якої діяльності [7].

У дослідженнях послідовників діяльнісного підходу (Л. Кондрашова, М. Левітов, О. Міщенко, А. Пуні та інші) поняття «готовність» визначається як внутрішня зорієнтованість людини на майбутню діяльність, специфічне психічне явище, що зумовлює продуктивність певного виду діяльності (навчальної, спортивної, трудової тощо) [7].

З позицій особистісного підходу, представниками якого є О. Асмолов, Л. Божович, В. Крутецький, В. М'ясищев, К. Платонов, Д. Узнадзе та інші, поняття «готовність» визначають як певну характеристику або набір характеристик особистості (синтез властивостей особистості, система якостей і властивостей особистості; настановлення на реалізацію активованої потреби, яка виявляється як стан цілісного суб'єкта) [7].

Е. Еріксон готовність до подружніх стосунків досліджує як соціально - психологічний процес, основу якого складає духовна зрілість людини, що спонукає до пошуку інтимної психологічної близькості, протистоянню ізоляції та самотності. На думку С. Ковальова та Л. Шнейдера готовність вступу до шлюбу формується з того часу, коли людина повністю усвідомлює свою готовність до комунікації, моральних, етичних, емоційних та інтимних відносин, а також до продовження роду [35]. Серед основних видів готовності до подружніх відносин дослідники розглядають комунікативну, емоційно - інтимну, морально-етичну тощо, характер виявлення яких може змінюватися з набуттям життєвого досвіду, віком і специфікою гендерних стереотипів.

У дослідженнях Л. Беляєвої виокремлюється чотири основні підходи до дослідження готовності до шлюбу [25]:

- 1) теоцентричний;
- 2) натуроцентричний,
- 3) антропоцентричний,
- 4) соціоцентричний

Пропонуємо коротко розглянути їх зміст.

Теоцентричний підхід склався в середньовіччі, в роботах ідеологів раннього християнства Василя Великого, Святого Ієропіма, Іоанна Златоуста, Блаженного Августина. У підготовці особистості до шлюбу та сім'ї відзначається важлива роль взаємин між батьками, успіх виховання ставиться в пряму залежність від створення близьких і міцних взаємин між подружжям. У системі цінностей християнського виховання важливе місце займає твердження, що право і обов'язок підготовки молодого покоління до шлюбу належать саме батькам. Шлюб і сім'я – це святе, «це спосіб життя, посланий Богом» [16, 18, 23].

Отже, за теоцентричним підходом визначальна роль у підготовці до сімейного життя віддається досвіду, що був отриманий молодого людиною у своїй батьківській сім'ї, а саме імпринтинг взаєминам між батьками молодого особи, а також методи виховання в родині, що унаслідуються. Адже саме приклад відносин між батьками є вкрай важливим чинником, що впливає на створення довготривалих, міцних, здорових взаємовідносин в молодому подружжі.

Натуроцентричний підхід до вивчення проблеми готовності до шлюбу та сім'ї заснований на визнанні важливості біологічних основ особистості. Головним його положенням є «створення умов для росту і розвитку здібностей, закладених в людині від народження» [Радчук]. Представниками даного підходу є Г. Плесснера, М. Шелер, А. Гелен, Е. Торндайк, З. Фройд та ін.

На думку А. Гелен, наприклад, основою всіх відносин між людьми в суспільстві є інстинкт взаємності, а такі соціальні інститути, як шлюб і сім'я, є формами реалізації цього інстинкту [23, 25]. А. Шопенгауер обґрунтував теорію, яка стверджує, що «світова воля» використовує сім'ю для відтворення потомства. Інтереси роду

переважають у нашому житті.

Наукові здобутки З. Фрейда концентрувались в межах натуроцентричного підходу. За З. Фрейдом дитячі переживання та досвід отриманий в перші роки життя мають величезний вплив на розвиток особистості та доросле життя людини.

Відповідно до теорії вибору шлюбного партнера З. Фрейд зазначав, що перший сексуальний потяг виникає у дитинстві, і виникає до одного зі своїх батьків, зазвичай протилежної статі. За тією ж теорією молодий чоловік шукає собі партнерку схожу на свою матір, а молода дівчина шукає чоловіка з рисами свого батька.

В основі антропоцентричного підходу знаходиться визнання активної, творчої природи індивіда. Ідеї даного підходу вперше з'явилися в роботах античних мислителів: Сократа, Епікура, пізніше вони були представлені в творах І. Канта, І. Фіхте, М. Хайдегера та інших. Виховання при цьому є спрямованим на розвиток індивідуальності і розуміється як процес, в основі якого лежить внутрішня активність особистості [25].

Концепції К. Роджерса і Т. Гордона базуються на безумовній необхідності чуттєвої комунікації поміж партнерами. Відповідно до цієї концепції ключова роль відводиться стосункам та відносинам, що виникають між індивідом та його оточенням. У людини мають бути задоволені дві потреби за К. Роджерсом: перша - задоволення потреби в позитивному ставленні, людина має відчувати прийняття, любов та підтримку від свого найближчого кола, а друга - задоволення потреби у самоствердженні.

Основний принцип Роджерської терапії полягає в тому, що кожен індивід відповідає за вибори у своєму житті, саме роблячи вибір людина може змінювати себе та впливати на якість життя. Якщо людина зростає в дружній, люблячій сім'ї, де є баланс підтримки та любові з боку батьків так само як є простір для самостійності, ініціативності, самовираження, експериментування та прояву індивідуальності, то така людина має позитивний досвід в батьківській родині та сформовану прихильність до переваг бути частиною родини та жити сімейним життям.

За соціоцентричним підходом людина розглядається як продукт соціального середовища, покликання якої полягає в служінні громаді та країні. Платон зазначав, що виховання дитини має враховувати інтереси держави та відповідати її інтересам, діти мають бути спільними в родині. Платон виступав за рівність вправності між чоловіками та жінками, щодо військової та державної служби.

В психологічній теорії трансактного аналізу за Е. Берн, М. Джеймс, Д. Джонгвард, Т. Харріс) особлива увага зосереджена на особливості взаємин людини та її оточенням, що є одним із ключових факторів формування особистості.

Готовність молоді до початку подружнього життя в парадигмі трансактного аналізу визначають як активне володіння поняттями трансактного аналізу, а саме вміння проводити аналіз своєї поведінки при взаємодії в родині та з партнером, що допомагає глибше розуміти та справлятися із порушеними соціальними зв'язками в родині в цілому або поміж певними членами родини.

Модель показує як знаходити спільну мову різним членами родини, задіяючи три типи комунікації - доповнюючі, перехресні та приховані. На думку вчених, основні засади та техніки моделі легкий та доступний спосіб пізнання себе, тому вони можуть бути засвоєні всіма членами родини, не виключаючи дітей та підлітків в ігровій та творчій формі.

На думку В. Кравця, прагнення людини до шлюбних стосунків зводиться до відповідальності індивіда за свої дії та вчинки, готовністю розподіляти обов'язки в подружжі, взяття відповідальності в рамках родини, як за себе та свою половину так і за майбутніх дітей, усвідомлення та прийняття певних рамок та обмежень в особистій свободі, фокус на спільних інтересах та пріоритетах. Рівень готовності до подружнього життя визначає надалі стабільність і тривалість існування сім'ї [14].

Таким чином, аналізуючи роботи вищезазначених дослідників, узагальнюємо та робимо підсумок, що готовність до вступу у шлюб являє собою складне багатопланове особистісне утворення, яке має свою структуру та визначається низкою характеристик та чинників, що будуть розглянуто далі в першому розділі. Проте на даному етапі роботи можемо зазначити, що загальна готовність до шлюбу та

сімейного життя передбачає присутність позитивного ставлення до укладання шлюбу, продовження роду та наслідування традиційних принципів у шлюбних відносинах і підтримки нормальних сімейних відносин.

1.2. Основні компоненти та рівні готовності до шлюбу

Згідно із розглянутими підходами, виділяють наступні компоненти готовності до вступу в шлюб та ведення родинного життя. [1, 8, 10]:

1. фізична і фізіологічна зрілість майбутнього чоловіка та дружини, коли жінка набуває спроможності до запліднення, виношування та народження здорової дитини, а чоловік до зачаття дитини;
2. соціальна готовність, яка свідчить, що шлюбні партнери є рівноправними членами спільноти, які здатні реалізовувати соціальні ролі та обов'язки, осягати правову основу шлюбу, готові фінансово утримувати власну родину;
3. етико-психологічна готовність, що полягає в особистісній зрілості та цілісності людини, сформованості уявлень майбутнього подружжя про сімейне життя, обов'язки між партнерами в межах сім'ї, спільні батьківські обов'язки, здатність вибудовувати довгострокові відносини, підтримувати та поглиблювати почуття із часом, здатність цінувати та поважати особистісні якості партнера, зберігати об'єктивність у ставленні до дій та почуттів обранця, мати прихильність та орієнтира на іншу людину, знати та враховувати базисні поняття психологічного здоров'я що є запорукою формування благополучної сім'ї і здорового психологічного клімату в родині;
4. сексуальна готовність, спрямованість на сумісність сексуально- еротичних відчуттів з коханим партнером, якому людина довіряє і на чий довіру здатна відповідати, разом з тим вагомим значення набувають знання та навички з культури статевого спілкування, знання анатомії власного тіла та фізіології процесів в організмі.

На думку І. Гребеннікова, складовими поняття готовності до шлюбу та сімейного життя є:

- по-перше, взаємна згода на шлюб;
- по-друге, досягнення шлюбного віку, фізичної та соціальної зрілості;
- по-третє, сформованість ідеалу сім'ї;
- по-четверте, розвинена мотивація до шлюбу;
- по-п'яте, вміння заздалегідь передбачити та спрогнозувати як виглядатиме модель своєї майбутньої сім'ї, що буде задовольняти власні вимоги та потреби;
- по-шосте, розуміння основ морально-психологічного клімату сім'ї;
- по-сьоме, усвідомлення необхідності поєднання сімейних і громадських обов'язків [23, 24].

Як зазначає В. Сисенко, здатність особистості до вступу в сімейні стосунки, спирається на представлені нижче складові:

1) здатність піклуватися про іншу людину, звертати увагу на потреби партнера, приймати активну участь в побудові стосунків, вміння віддавати, ділитися, робити добро;

2) здатність перейматися відчуттями іншого, бути поряд не тільки коли все добре, але й не бути осторонь в складні часи, надавати емоційну підтримку, бути готовим ділити складні переживання та емоції: втрати, невдачі, розпачу, зневіри;

3) здатність до дбайливї взаємодії та кооперації, до спілкування на глибокому рівні, присутність побутових навичок з організації та веденню спільного побуту;

4) розвинута естетична культура особистості, що включає в себе здатність бути шляхетним, доброзичливим, поблажливим, бути відкритою душею, щоб розуміти свого партнера з усіма її чи його особливостями, недоліками, тощо [30, 31].

У дослідженнях В. Торохтій відзначається про те, що готовність до шлюбу визначається рівнем зрілості особистості у соціально-психологічному відношенні. Слід зазначити, що така зрілість не досягається водночас і залежить від багатьох факторів, провідним із яких виступає запит у психологічній готовності і здатності до виконання своєї ролі в подружньому житті, а з часом і батьківської ролі. Розглядаючи

проблему підготовки до шлюбу, дослідник вводить поняття «здібність до шлюбу», яке включає в себе здібність піклуватися про іншу людину, самовіддано служити йому, робити добро [23].

До структури готовності до шлюбу Б. Шапіро виносить:

- відповідальність за сім'ю – за себе, свого шлюбного партнера, дітей;
- знання сукупності соціальних норм та вимог щодо подружнього життя;
- специфіку спілкування у родині;
- готовність до свідомого самообмеження.

Дослідник наголошує про те, що наявність таких здібностей допомагає особистості пристосовуватися до будь-якої соціальної групи, в тому числі, до шлюбу і сім'ї. Саме тому їх можна назвати адаптаційними [23, 24].

Готовність до шлюбу та підтримання позитивних стосунків між подружжям залежить від низки чинників. Аналіз наукової літератури дозволяє нам виокремити дві групи чинків: зовнішні та внутрішні.

Так, до внутрішніх чинників, що визначають готовність до шлюбу, належать: мотиви вступу до шлюбу, адаптаційні можливості, подружня сумісність партнерів, їх емоційна зрілість, сукупність соціальних ролей, індивідуально-психологічні особливості, зокрема особливості темпераменту, емпатія, комунікативні здібності.

До зовнішніх чинників включені: віковий період вступу до шлюбу та його тривалість, характеристики дошлюбного спілкування, матеріальне становище партнерів, сексуальна задоволеність, вплив засобів масової інформації, кола спілкування молоді, а головне досвід, що було отримано в процесі дорослішання в батьківській сім'ї майбутнім чоловіком та дружиною.

Готовність створити сім'ю – це здатність індивіда реалізувати набір вимог, обов'язків і норм соціальної поведінки, що пов'язані із сімейним життям. Підготовка до шлюбу включає в себе дві основні складові- соціальні ролі та особисту роль.

Так, до соціально- рольового блоку відносяться значущість емоційних стосунків, установка на спільність інтересів, готовність вирішувати побутові проблеми, ведення соціальної активності та самореалізація поза сім'єю, відношення до своїх батьківських функцій з виховання дітей, фокус та увага на інтимно-

сексуальних відносинах між подружжям, спрямованість на вирішення конфліктних ситуацій із збереженням відносин та інтересів двох сторін. Ролі, що відносять до особистісного блоку включають в себе здатність нести та вирощувати в собі любов, як найбільшу кошовність, довіру, ніжність, відповідальність, дієвість, ініціативу та рішучість [4, 20, 28].

Формування готовності до сімейного життя є багатоаспектною проблемою, яку пов'язують зі зрілістю особистості, розвитком свідомості та самосвідомості індивіда. Вихідним моментом готовності до подружніх взаємовідносин є розуміння особистістю важливості своїх вчинків, своєю відповідальності перед шлюбним партнером та дітьми, готовність стикатися і приймати сімейні обмеження, вирішувати подружні складнощі, з оптимізмом та щирим серцем приймати виклики сімейного життя, мати готовність йти на компроміс, радитись, чути та приймати до уваги позицію свого партнера, бути гнучким та співпрацювати, враховуючі інтереси сім'ї [5, 11, 17].

Психологічна готовність до сімейного життя, на думку Н. Яригіної, необхідно розглядати як цілісне інтегративне психологічне утворення, яке забезпечує особистості успішне входження і здійснення сімейного життя (в його основі лежить певний рівень зрілості особистості), який має власну структуру з функціональними зв'язками між компонентами [14].

У дослідженнях Б. Паригіна психологічна готовність до шлюбу розглядається як готовність до адекватного уявлення і діяльності в реальному, а не уявленому середовищі сім'ї, до адекватного ставлення один до одного, до самого вибору супутника життя, до спільного подолання труднощів, кризових ситуацій, конфліктів, які неминуче виникають на життєвому шляху будь-якої сім'ї [25].

Таким чином, поняття готовності до шлюбу розкривають наступні компоненти: фізична і соціальна зрілість, етико-психологічна готовність і сексуальну підготовку. Під фізичною зрілістю розуміється статевая зрілість. Соціальна зрілість є найбільш переконливим свідченням вступу молодих людей у пору дорослості. Важливо усвідомлювати свої мотиви щодо вступу в шлюб, це і є ключовим показником етико-психологічної готовності до сімейного життя. Сексуальна готовність передбачає

присутність відповідних знань цієї сфери.

Отже, молоду людину не можна вважати підготовленою до шлюбу, якщо в неї не сформований образ сучасної сім'ї, якщо вона не має чіткого уявлення про те, навіщо вступають у шлюб, чого чекати від сім'ї, які сімейні відносини хоче побудувати, які обов'язки на неї накладає шлюб та батьківство.

1.3. Вікові особливості готовності до шлюбу

При розгляді проблеми вікових особливостей будь-якого психологічного утворення завжди постає питання щодо вікової періодизації, в межах якої буде проводитися розвідка. Враховуючи спрямованість нашого дослідження, вважаємо за доцільне обрати вибірку у віковому проміжку 18-30 років, оскільки такий віковий період відповідає (хоча не повністю співпадає) з періодом молодості майже у всіх періодизаціях, що активно використовуються. До речі, слід зазначити, що на сьогодні питання вікової періодизації є вельми дискусійним, і більшість дослідників, які працюють у цій галузі, схиляються до висновку, що одним з провідних критеріїв є не вік сам по собі, а психосоціальні особливості та новоутворення особистості. Підтримуючи цю думку, розглянемо певні вікові особливості готовності до шлюбу у контексті нашої роботи.

Загальновідомо, що молодість, на яку у багатьох випадках припадає й студентський вік, є сензитивним періодом для розвитку основних соціогенних потенцій особистості, коли відбувається її подальший психічний розвиток, комплексна реструктуризація психічних функцій всередині інтелекту, змінюється вся структура особистості в зв'язку з вступом в нові, більш різноманітні соціальні спільноти. Головним психічним новоутворенням молодого віку прийнято вважати професійне самовизначення становлення, побудову життєвих планів на майбутнє, тому числі й побудову шлюбно- сімейних відносин [26, 33, 34].

Багато сьогоднішніх досліджень показують значні, іноді радикальні, зміни в соціально-економічних, соціально-культурних, морально-етичних орієнтирів сучасної молоді, які перебувають у постійній динаміці. Вносяться певні зміни й в

структуру ціннісних орієнтацій і в зміст шлюбно-сімейних установок молоді. Так, в структурі ціннісних орієнтацій молоді впродовж багатьох років переважали спілкування, відносини, взаємоповага, любов, сім'я. Недавні дослідження показують, що значення економічного характеру, зосередження уваги на високому рівні життя, особистого зростання та благополуччя починають займати пріоритетне місце в структурі ціннісних орієнтацій, поступово витісняючи інші чинники. Цікаво, але незважаючи на збереження достатньо високої цінності сімейного життя для більшості досліджуваних та орієнтації на «справжнє кохання», сучасна молодь все частіше пов'язує вступ в шлюб молодь з досягненням відповідного особистісного розвитку та економічної самостійності, необхідної для створення благополучної сім'ї.

Стабільна благополучна сім'я може функціонувати тільки при достатній готовності молодих людей до спільного сімейного життя, а також при наявності певного рівня особистісної зрілості кожного з майбутніх партнерів. Навпаки, слабка психологічна та соціальна готовність молодих людей до сімейного життя, психологічне перевантаження, підвищені вимоги до партнера, неефективні паттерни емоційного реагування та поведінкових реакцій часто призводить до конфліктів, які руйнують можливість створення адекватних шлюбних відносин.

Саме вступ до шлюбу вимагає від майбутніх чоловіка та дружини певної особистісної зрілості, зокрема: вміння брати на себе відповідальність за свої дії, вчинки та наслідки; вміння самостійно вибирати партнера; відповідальність за іншу людину та бажання (і вміння) турбуватися про неї; вміння ставити цілі та досягати їх; вміння регулювати свої емоції та поведінку; адекватно ставитися до різних сімейних проблем та обставин; реалізувати себе як чоловіка або дружину.

При цьому під особистісною зрілістю молоді до подружнього життя розуміється цілісне інтегративно-складне утворення, що складається з когнітивної, емоційно-мотиваційно-ціннісної, регулятивно-поведінкової складових, та яке включає стійку позитивну мотивацію до шлюбу; актуалізацію відповідних знань, вмінь та навичок; здатність до емпатійного розуміння партнера та самоконтролю; конструктивну та самостверджуючу поведінку в шлюбі[9, 32].

Більшість дослідників, доходять до висновку, що не можна вважати особистість

зрілою та готовою до подружнього життя, якщо в неї немає чіткого уявлення про те, з якою метою вона вступає до шлюбу, чого очікують від сім'ї та до чого прагне, які сімейні стосунки хотіли б побудувати, які обов'язки на них покладає шлюбне життя тощо [3, 6, 27].

Становлення особистісної зрілості молоді щодо подружнього життя починається, насамперед, з розвитку когнітивного компоненту, як системи знань і уявлень про себе як про людину певної статі, яка має та розуміє якості, що є необхідними для створення та розвитку міжособистісних стосунків при створенні сім'ї. Це певною мірою стосується й процесу становлення мотивів, ціннісних орієнтацій, особистісних рис майбутнього чоловіка або дружини та розвитку провідних стратегій поведінки в сімейному житті.

Відомо, що емоційний світ є важливою сферою життєдіяльності людини, а в основі подружнього життя лежить комплекс таких почуттів, як співпереживання, співчуття, чуйність, щирість, взаєморозуміння, готовність допомогти іншій людині. Важливим для особистісного самовизначення молоді у сфері шлюбно-сімейних відносин є й мотиваційно-ціннісні орієнтації особистості на шлюб та сім'ю. саме зазначені пріоритети впливають на те, як людина обирає собі партнера, а згодом впливає і на благополуччя та стабільність в шлюбі, задоволення від сімейного життя і визначає те, якими будуть стосунки і характер міжособистісних відносин в чоловіка та дружини.

Одним з провідних елементів даного компоненту є сукупність уявлень про шлюбні стосунки, які базуються на рольових очікуваннях потенційних чоловіка та дружини; мотиви та ціннісні орієнтації особистості щодо подружнього життя, що спрямовують потребу в самореалізації саме в подружньому житті. Чим складніша мотиваційна структура сімейної пари, її духовний світ, тим більше у неї можливостей знайти спільні точки зіткнення, знайти в іншому самого себе. При цьому, мотиви, зазвичай, активно впливають на міцність подружжя, на подальше життя в сім'ї, хоч вони далеко не завжди зберігають своє значення упродовж тривалого часу [9, 15].

Отже, емоційно-мотиваційно-ціннісний компонент особистісної зрілості щодо подружнього життя, куди входять такі елементи як мотиви одруження, ціннісні

орієнтації, емоції та почуття, є необхідним психологічним утворенням, яке активно формується саме у молодому віці.

Оскільки у структурі особистості існує нерозривний взаємозв'язок між конкретними знаннями, цілями, цінностями, особистісними якостями, вміннями й навичками, що виражаються в поведінці, особливе місце у структурі особистісної зрілості молоді посідає регулятивно-поведінковий компонент, який є невід'ємною частиною при формуванні готовності молодої людини до подружнього життя та становленні її особистісного зростання у даному напрямку.

Таким чином, наявність відповідного рівня особистісної зрілості щодо подружнього життя, що формується саме у молодому віці, є складним віковим новоутворенням, виокремлені та розглянуті складові якого є взаємопов'язаними та взаємозумовленими; а сам процес формування особистісної зрілості молоді до сімейного життя є складний безперервним процесом, якому притаманна цілісність, певний динамізм та стійкість.

1.4. Вплив пандемії на інститут сім'ї та шлюбу

У 2020 р. коронавірусна пандемія змінила життєдіяльність людей у всьому світі. Через пандемію багато сімей перейшли на роботу у віддаленому режимі і навіть опинилися на вимушеному карантині в одному приміщенні.

Жорсткі, радикальні заходи «залишатися вдома» сформували потребу перенести «центр» життя у сферу домашнього, сімейного спілкування, можливість знаходити вирішення проблем, що виникають у колі сім'ї, радячись один з одним, прислухаючись до думки рідних. Таким чином зростає значимість сімейних цінностей за умов самоізоляції, «...оскільки сім'я одна із небагатьох чинників, що підвищують психологічну і психофізіологічну стійкість до несприятливих умов. Вона не лише створює психоемоційний комфорт, а й має пряме відношення до стану здоров'я людини».

Домашнє спілкування повертає людину до визнання впливу членів сім'ї на прийняття рішень, на необхідність підвищення стійкості до стресів, зниження

дратівливості в ситуаціях конфлікту інтересів, комунікативних невдач. Сім'я повертає відчуття підтримки, переживання турботи, відповідальності, захищеності і, звичайно, почуття любові: «без любові не буває міцної сім'ї, любов є головною силою тривалого шлюбного союзу чоловіка і жінки» [44, с. 174].

Очевидно, що пандемія впливає на всі наші важливі стосунки. Пандемія значно і на довго обмежила наш звичний спосіб життя, внесла свої корективи та нові правила існування, порушила звичний темп життя та сталий комфорт. Не останню роль відіграє й фінансова криза. Проблеми на тлі фінансової невдоволеності в одині – одна із найрозповсюджених приводів напруги в шлюбі. Якщо базові фінансові потреби в сім'ї не задоволені, тоді виникає напруга, яка прямо впливає на якість стосунків та взаємодії між чоловіком та дружиною [48].

Від задоволеності сімейним життям залежить якість подружніх взаємин, щастя та сімейне благополуччя. Підтримка членів сім'ї особливо необхідна у кризовий період. Важливо, щоб члени подружжя допомагали один одному долати труднощі, адаптуватися до нових умов життя, зняти емоційну напруженість, стрес.

Карантин можна розцінювати як унікальний період у житті сімей, оскільки з'явилося більше можливості сконцентруватися на родині, сім'ї, покращити міжособистісні взаємини. Самоізоляція мала б позитивно вплинути на взаємодію у сім'ї, проте чимало сімейних пар зіштовхнулися з новими випробуваннями, як-от: емоційна і психологічна напруженість між членами сім'ї, наростання почуття незадоволеності один одним, агресивність у стосунках та розчарування партнерами. Вона сприяла перевірці членів сім'ї на міцність, яку більшість сімейних пар, за результатами зарубіжних соціологічних опитувань у період карантину не пройшли. Приблизно у 78 % сімей стосунки між членами подружжя стали напруженими і такими, що можуть привести і до розлучення [39].

Так, опитування британської благодійної організації Relate у квітні показало, що майже чверть людей відчували, що карантин чинив додатковий тиск на їхні стосунки. Стільки ж людей відзначили, що їх став більше дратувати партнер - жінки казали про це частіше, ніж чоловіки.

Пізніше опитування благодійної організації в липні показало, що 8% людей локдаун змусив усвідомити, що їхні стосунки потрібно розірвати, водночас 43% заявили, що карантин їх зблизив.

В багатьох випадках локдаун посилив наявну динаміку у стосунках. Пандемія спричинила стрес у всіх. Є колективна травма, але пари, які раніше були сильними, стали ще сильнішими. Вони вже знали, як використовувати свої стосунки як ресурс під час стресу. Найбільше постраждали пари, у яких були проблеми вже до цього [41].

Загалом, пандемія поставила багатьох людей у скрутне становище і змусила їх зіткнутися з низкою проблем. До поширених фінансових і правових труднощів додалися розбіжність поглядів на вжиті заходи безпеки та на гіпотези про походження коронавірусної інфекції. Повсякденне життя ускладнилося через дистанційне навчання і віддалену роботу.

Навесні 2020 року світ зіткнувся з чи не повною зупинкою економіки. Як наслідок, багато людей позбулися роботи, або відчували істотне падіння доходів. Насамперед, це стосується працівників сфери обслуговування. Ресторани, бари, торгові центри масово закривалися, а значить, і люди, що працюють в них, стали тимчасово нікому не потрібні. Туристична галузь також опинилася у вкрай важкому становищі. Проте варто зауважити, що частина людей офіційно не була звільнена, але легше від цього не ставало. Ніхто не знав точно, коли зможе повернутися на роботу і жити в колишньому режимі. Ті, чия зайнятість ніяк не змінилася у зв'язку з пандемією, як правило, все одно відчували стрес, пов'язаний з можливим звільненням або падінням доходу. Така ситуація, безумовно, негативно позначилася на сімейному житті, що багато в чому залежить від фінансової стабільності, особливо у сім'ях з дітьми. Дистанційне навчання стало причиною додаткових витрат. Деякі батьки прийшли до висновку про необхідність репетиторів, так як вважали навчання он-лайн недостатньо ефективним. Багато батьків-одинаків втратили аліменти із-за втрати колишнім чоловіком роботи. У найбільш складній ситуації опинилися ті, хто був змушений забезпечувати дві сім'ї в умовах скорочення заробітку. Також важче стало обговорювати зміни у виплаті аліментів з колишніми партнерами [49].

В гострий період пандемії COVID-19 вводилися певні обмеження на пересування та соціальну взаємодію, на цей же час припав сплеск розлучень. В США проводилось дослідження, яке констатувало, що різке обмеження в соціальних зв'язках та зовнішньої соціалізації вилилось в те, що люди стали менше уваги приділяти догляду за собою та стежити за своїм зовнішнім видом.

Дане опитування було поведено із залученням 1463 чоловіків та жінок 18 – 63 років, які перебувають в довготривалих стосунках, а саме в шлюбі чи партнерстві не менше року. Дослідження проводилося через 1,5 роки після фіксації першого випадку коронавірусу на території США, а саме у серпні 2021 року. Респондентам ставили питання щодо того, чи змінився зовнішній вигляд їх партнера в період пандемії та на скільки та чи породжує це невдоволення.

Було отримано наступні результати:

- 89% опитаних підтвердили, що зовнішність їх партнера зазнала змін;
- 63% повідомили, що ці зміни викликають пригнічення та невдоволення;
- 57% респондентів звернули увагу на збільшення ваги свого партнера;
- 35% відзвітували, що шкіра на обличчі близької людини стала виглядати менш пружною і здоровою, є ознаки провисання;
- 31% частіше стали помічати зморшки;
- 30% звернули увагу на випадання волосся (30%);
- 27% людей скаржились на сивину в волоссі;
- 27% зазначили, що форма тіла стала менш привабливою через втрату м'язової маси

Переважна більшість респондентів пов'язують зміни в зовнішньому вигляді з тим, що їхні партнери стали приділяти значно менше часу та уваги своєму зовнішньому вигляду. Відтак, 52% зазначили, що їх партнер чи партнерша стали вдягатися більш повсякденно, 46% поскаржилися, що партнер став ігнорувати елементарні заходи особистої гігієни, такі як щоденний душ, догляд за ротовою порожниною, догляд за волоссям.

Такі фактори позначились на взаємодії в парі та стосунках в цілому, 57% опитаних зізналися, що потяг до свого шлюбного партнера зменшилася в значній мірі

порівняно із потягом до пандемії, 56% опитаних зізналися, що почали рідше вступати в статеві відносини. Окрім того, 55% респондентів почали стидатися зовнішнього вигляду свого партнера, особливо за присутності сторонніх осіб.

Попри це, лише 52% опитаних наважилися озвучити своєму чоловіку чи дружині побажання, щоб партнер почав приділяти своїй фізичній формі та здоров'ю більше уваги та часу [37, 38].

На наше переконання актуально звернути увагу на дослідження психолога М. Кисельова спрямованого на розгляд основних негативних факторів, які сприяють погіршенню відносин між подружжям в умовах пандемії. Як результат було виділено наступні негативні фактори, що під час пандемії найчастіше можуть спровокувати сімейні конфлікти:

- зниження матеріального добробуту сім'ї;
- зміна соціального статусу одного з членів сім'ї;
- зміна патернів сімейної взаємодії (звичного ритму і способу життя);
- труднощі регулювання фізичної відстані між подружжям;
- порушення подружжям особистісних кордонів одне одного;
- інформаційний стрес;
- зниження порогу емоційної чутливості [42].

Розглянемо ці негативні фактори більш докладно.

У період карантину та вимушеного переходу на віддалену роботу, відбувається зниження матеріального добробуту сім'ї. Наприклад, людина, що працює в комерційних структурах, починає виконувати менший обсяг роботи, що позначається на її зарплатні, а отже і загальному доході сім'ї. Відповідно, кожному члену сім'ї стає доступно придбання меншої кількості матеріальних благ, ніж було раніше. Ця обставина може провокувати роздратування подружжя один одним і призводити до конфліктів із-за розподілу грошових коштів.

Зміна соціального статусу. У період карантину деякі підприємства малого і середнього бізнесу припинили своє існування. У їхніх власників та керівників вищої ланки не тільки знизився матеріальний добробут, але і різко впав соціальний статус,

вони змушені організувати новий бізнес або шукати іншу роботу, щоб прогодувати сім'ю.

Зміна патернів сімейної взаємодії. Людина звикає до певного ритму життя. Наприклад, відвести дитину в садок або школу, поїхати на роботу, провести там час до вечора, повернутися додому, приділити залишок часу перед сном чоловікові і дитині. У вихідні піти в кіно, театр, музеї, виставки, улюблений ресторан, спортклуб або боулінг. У часи карантину багато з цих закладів недоступні, дитина не вчиться або не ходить в садок, чоловік також перебуває вдома. Відразу перелаштуватися під новий ритм життя дуже важко, адже тепер потрібно багато часу приділяти спілкуванню з членами сім'ї, а значить змінювати звичний стереотип взаємодії. Зміна існуючого стереотипу здатна стати провокатором сімейних сварок [42].

Труднощі регулювання відстані між подружжям. В режимі самоізоляції подружжя змушене проводити в одній квартирі, в умовах замкнутого простору, набагато більшу кількість часу, ніж раніше. Відрегулювати відстань (особливо в умовах малогабаритних квартир) з партнером, щоб, з одного боку, було комфортно, а з іншого – не зіпсувати відносини з близькою людиною, стає дуже важко. І це є досить серйозним випробуванням для психіки людини, особливо в період жорстких карантинних заходів, коли були закриті навіть парки, а за перебування далі 100 метрів від будинку без пропуску, могли оштрафувати на пристойну суму. Зазначене може сприяти загостренню старих невирішених конфліктів і провокувати гострі афективні реакції.

Порушення подружжям особистісних кордонів одне одного. Постійне знаходження в одній квартирі, зміна звичного ритму і способу життя на першому етапі адаптації до режиму карантину і віддалена робота здатне привести до того, що подружжя починає неправильно оцінювати особистісні кордони один одного – замість необхідного дотримання дистанції намагаються зблизитися з партнером, і навпаки, замість зближення дистанціюватися від близької людини. Така поведінка одного з подружжя сприяє формуванню роздратування, невдоволення партнером з боку другого з подружжя і провокує сімейні конфлікти. Відзначимо, що даний тип

поведінки відзначається не тільки в сім'ях з розмитими внутрішніми кордонами, але і в сім'ях з чіткими внутрішніми кордонами, через порушення звичного стереотипу взаємодії [42].

Інформаційний стрес утворюється у подружжя із-за наявності суперечливої інформації в ЗМІ про способи поширення вірусу, можливості/неможливості повторного зараження, а також відсутність достовірної інформації про те, скільки ще часу триватимуть вимушені карантинні заходи. Інформаційний стрес сприяє утворенню у подружжя невпевненості в собі, страху за своє майбутнє та майбутнє своєї родини, посилює рівень сімейної напруги, послаблюючи компенсаційні механізми.

Зниження порогу емоційної чутливості. Знаходження тривалий час у замкненому просторі, зміна звичного стереотипу взаємодії, змінюють емоційне сприйняття подружжям один одного. Знижується поріг емоційної чутливості до поведінки чоловіка, негативні емоції, які до цього бралися під контроль, в умовах карантину, пробивають психологічний захист і вириваються назовні, що призводить до нових сімейних конфліктів або відновлюються старі.

Відзначимо, що всі розглянуті нами негативні фактори, що сприяють збільшенню сімейних конфліктів у період пандемії, тісно пов'язані між собою. І всі ці фактори об'єднує емоційна складова, яка і є детонатором конфліктів у сім'ї.

Отже, пандемія не є причиною розлучень, вона лише виступає каталізатором. Тобто найчастіше в період пандемії розпадаються пари, які вже стикалися з проблемами в сімейному житті. Якщо раніше люди йшли на роботу і зустрічалися тільки ввечері, то в період самоізоляції вони виявилися змушені проводити один з одним цілий день. Це стало жорсткою перевіркою відносин на міцність. Тому більшість пар, які вже були на межі розриву, в період пандемії розійшлися остаточно. Проте пандемія COVID-19 справила вплив і на пари, які не мали явних проблем до її початку. Це зумовлено різкою зміною в повсякденному житті партнерів.

Висновки до розділу 1

В основі психологічної готовності до сімейного життя знаходиться певний ступінь особистісної зрілості, яка дає можливість за допомогою мобілізації ресурсів вирішувати сімейні проблеми, що виникають. Свобода робити вибір в бік

Важливою ознакою рівня розвитку та ступеню зрілості особистості є готовність людини взяття відповідальності перед собою та своїм шлюбним партнером за спільне сімейне життя; досягнення психологічної зрілості до сімейного життя – одна із задач розвитку людини на шляху її вершини самореалізації. У зв'язку з цим психологічна готовність до сім'ї в широкому розумінні може бути розглянута як психологічна зрілість людини, і свідчить про успішне вирішення завдань свого віку, з високим рівнем особистісного розвитку.

Отже, молоді сім'ї формують модель майбутніх сімейних стосунків – розподіл влади і відповідальності, духовні зв'язки між подружжям, знаходження того типу відносин, який би задовольняв обох, розвиток загальних сімейних цінностей. На наше переконання цей процес прямо залежить від невідповідності подружжя до сімейного життя. Непідготовленість до шлюбу проявляється в нереалістичних рольових очікуваннях та установках подружжя. Низький рівень задоволення собою та шлюбним партнером, розрив між ідеальним образом себе та свого партнера і реальним стає основою незадоволення відносинами в цілому і небажанням переходити на новий рівень стосунків. Зміна партнера за партнером не несе задоволення і не додає впевненості та рішучості в бажанні створити сім'ю. Адже кріпка та дружня родина створюється за умови готовності до сімейного життя та готовності зустрічатись із певними викликами у спільному житті, приймати партнера та його особливості, у можливості розподілять обов'язки та функції між партнерами, саме тому важливою умовою щасливого шлюбу є певна готовність до викликів і мотивація до спільних досягнень.

Очевидно, що пандемія впливає на всі наші важливі стосунки. Це пов'язано з тим, що пандемія позбавила нас звичного порядку, який забезпечував комфорт, стабільність і ритм життя. Не останню роль відіграє й фінансова криза. Проте,

пандемія не є причиною розлучень, вона лише виступає каталізатором. Тобто найчастіше в період пандемії розпадаються пари, які вже стикалися з проблемами в сімейному житті. Якщо раніше люди йшли на роботу і зустрічалися тільки ввечері, то в період самоізоляції вони виявилися змушені проводити один з одним цілий день. Це стало жорсткою перевіркою відносин на міцність. Тому більшість пар, які вже були на межі розриву, в період пандемії розійшлися остаточно. Проте пандемія COVID-19 справила вплив і на пари, які не мали явних проблем до її початку. Це зумовлено різкою зміною в повсякденному житті партнерів.

У процесі дорослішання, становлення та досягнення готовності молоді до майбутнього шлюбного життя особливу роль відіграє сім'я, в якій зростає індивід. В більшій мірі шлюбно-сімейні установки формуються за взірцем реальної моделі сімейних стосунків власних батьків. Злагожені дії батьків є найважливішою передумовою успішного формування установок молоді в сімейних відносинах.

Підготовка молодих людей до шлюбу та створення сім'ї, виконання подружніх та батьківських функцій, повинна проводитися не стихійно, а цілеспрямовано на всіх етапах формування особистості.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ШЛЮБУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

2.1. Цілі, задачі та організація емпіричного дослідження

Відповідно до загальної мети та завдань нашої роботи, ціллю емпіричного дослідження стало виявлення психологічних особливостей готовності до шлюбу сучасної молоді з допомогою обраного психодіагностичного інструментарію.

Відповідно до цілі емпіричного дослідження, виокремлені задачі для її досягнення:

1. Сформувані вибірку дослідження.
2. Обґрунтувати методи та методики психодіагностичного дослідження.
3. Провести емпіричне дослідження психологічної готовності до шлюбу сучасної молоді.
4. Проаналізувати отримані результати дослідження та сформулювати висновки.

Враховуючи мету та висунуті завдання програма емпіричного дослідження складалася з наступних основних етапів. На першому етапі у відповідності до результатів теоретичного аналізу психологічної літератури з проблеми готовності до шлюбу та визначення чинників, які обумовлюють формування цього особистісного утворення у молодому віці, розроблено програму психодіагностичного дослідження та сформована вибірка досліджуваних.

На другому етапі, у відповідності до цілі та задач емпіричного дослідження, обрано та обґрунтовано психодіагностичний інструментарій, зокрема стандартизовані опитувальники «Рольові очікування і домагання у шлюбі (РОД)» (автор А. Н. Волкова) та Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (автор І. Ф. Юнда).

Третій етап передбачав власне проведення емпіричного дослідження та збір емпіричних даних.

На четвертому етапі проводився аналіз та інтерпретація отриманих даних з

метою виявлення психологічних особливостей готовності до шлюбу у сучасній молоді. Для статистичного аналізу використано методи описової та математичної статистики, а саме F^* – критерій кутового перетворення Фішера для визначення відмінностей у проявах аспектів досліджуваного феномену та інтерпретації; для статистичної обробки дослідження використано програму Microsoft Office Excel 2010 («Аналіз даних») та програму обробки статистичних даних Jamovi.

П'ятий етап дослідження передбачав оформлення результатів проведеного теоретичного та практичного дослідження відповідно до вимог.

Останній етап дослідження було присвячено розробці практичних рекомендацій та формуванню загальних висновків.

Об'єктивні умови сьогодення, а також специфіка психодіагностичного інструментарію дала змогу проводити збір емпіричних даних дистанційно, за допомогою мережі Інтернет із застосуванням гугл-форм.

Загальна кількість досліджуваних склала 56 осіб, з них 7 досліджуваних чоловічої статі, 49 – жіночої. Вік досліджуваних 18-30 років. Усіх досліджуваних було проінформовано стосовно мети дослідження та отримано згоду на добровільну участь у ньому.

2.2. Опис методик

З метою виявлення ставлення респондентів до шлюбу автором було розроблено та використано авторську анкету, направлену на визначення причин вступу в шлюбні відносини та загального ставлення до шлюбу.

Пропонована анкета містить 10 питань та варіанти відповідей на них.

Анкету представлено в Додатку А.

Пропонуємо коротко розглянути опис вищезазначених обраних методів та методик дослідження [20, 21].

«Рольові очікування і домагання у шлюбі (РОД)» (автор А. Н. Волкова)

Методика розроблена для визначення рольових очікувань та домагань у подружньому та сімейному житті. Вивчення рольових установок як один із феноменів

подружніх стосунків є частиною комплексного дослідження подружньої сумісності.

Автор методики розглядає родинні цінності як частину сімейного життя та взаємо пов'язує їх із ключовими функціями сім'ї, а саме: батьківство, ведення господарства, інтимне життя подружжя, емоціональний зв'язок між партнерами, організація часу відпочинку, партнерство в родині, моральні та естетичні установки.

Загальновідомо, що чим більше узгодженості та невимушеної спільності є в ієрархії орієнтирів та цінностей у чоловіка та дружини, тим вищі шанси на довге та щасливе подружнє життя.

Узгодженість прав та обов'язків між чоловіком та жінкою формує взаємоприйнятну рольову поведінку в родині. В такому випадку кожен із партнерів готовий до відповідальності та роботи над стосунками та розвитком сім'ї, має адекватні очікування від партнера та активно бере на себе погоджені функції в родині.

В рамках методики розроблено низку шкал сімейних цінностей (ШСЦ), що є відображенням установок і цінностей в межах родини. На етапі адаптації до шлюбних стосунків, обрана методика допомагає розглядати потенційні складнощі в майбутній родині та оцінювати спільність цінностей та рольових очікувань та домагань у партнерів.

Особливої актуальності використання методики набуває у період формування готовності до шлюбу, а також у періоди криз розвитку родини, тоді коли з'являється потреба в переструктуруванні певних процесів та ролей між партнерами. Методика може бути використана як методичний прийом для психодіагностики та корекції подружніх установок у сімейному консультуванні.

Методика складається із 36 висловів, що представлені в двох варіаціях (чоловічому та жіночому) та відносяться до однієї із 7 шкал.

1. Інтимно-сексуальна шкала (твердження № 1-3) – відображає важливість інтимних стосунків в парі. Високі показники за шкалою свідчать про те, що для чоловіка та жінки сексуальна гармонія є вагомим умовою подружнього благополуччя, на загальне відношення до партнера в значній мірі впливає ступень задоволення від спільного сексуального життя. Низькі показники за шкалою свідчать про знецінення важливості сексуальні відносин в парі.

2. Шкала особистісної ідентифікації із партнером (твердження № 4-6) – шкала, що вимірює орієнтацію чоловіка та дружини один на одного: очікування щодо спільності інтересів, життєвих поглядів та цінностей, потреба в спільному відпочинку та дозвіллі, плани на майбутнє. Низькі показники за шкалою розглядаються як орієнтація на автономію.

3. Господарсько-побутова шкала відображає націленість партнера/партнерки на реалізацію побутової та господарської функції сім'ї. Ця шкала, як і ті, що представлені далі має дві підшкали: «рольові очікування» й «рольові домагання». Підшкала «рольові очікування» (твердження № 7-9) – бали розглядаються як рівень очікування від партнера щодо активної участі в веденні спільного побуту. Чим вище показники за шкалою рольових очікувань, тим більше вимог має партнер до своєї половини в питаннях ведення господарства, тим більш важливими є ті навички, що вже має партнер або партнерка, та які вони готові застосовувати та розвивати в рамках шлюбу. Підшкала «рольові домагання» (твердження № 22-24) свідчить про власну націленість на участь у веденні спільного побуту. Загальна оцінка за шкалою показує вагомність господарсько-побутової ролі в родині.

4. Батьківсько-виховна шкала розглядає та оцінює відношення досліджуваних до батьківських обов'язків. Бали за підшкалою рольові очікування (твердження № 10-12), вказують на рівень розвитку та націленості чоловіка чи дружини на виконання та активну участь у вихованні та догляді за дитиною. Підшкала рольових домагань (твердження № 25-27) вимірює орієнтацію партнера на свою участь у вихованні дітей. Загальні оцінки за шкалою свідчать про важливість для подружжя залучатися до виконання батьківських функцій. Чим більше балів отримано за цією шкалою, тим вагомніше значення для чоловіка є роль батька, а для дружини материнська роль.

5. Шкала соціальної активності відображає значення для чоловіка та жінки власної соціальної реалізації (розвиток професійної ідентичності чи громадської активності) в межах сімейних стосунків.

Підшкала «рольові очікування» (твердження № 13-15) відображає важливість для партнера того, на скільки його чоловік чи дружина буде соціально реалізовані, чи

буде він/вона мати професійну ідентичність, займати активну життєву позиці. В суспільстві.

Підшкала «рольові домагання» (твердження № 28-30) вказує на ступень важливості особистої професійної самореалізації. Загальна оцінка за шкалою свідчить про ступень важливості мати інтереси поза межами родини. Якщо показник високий – це свідчить про те, що поза сімейні активності для чоловіка (дружини) є вагомою цінністю, що має бути розділена партнером для утворення довгострокових, міцних стосунків між партнерами.

6. Емоційно-психотерапевтична шкала ілюструє ступень важливості емоційного та психологічного клімату в родині. Підшкала «рольові очікування» (твердження № 16-17) зображає рівень орієнтації партнерів один на одного. Готовність шлюбного партнера взяти на себе провідну роль в підтримці та сприянні розвитку психологічно здорової атмосфери в родині, готовність надавати підтримку, вислуховувати, витримувати напругу та згладжувати гострі кути. Підшкала «рольові домагання» (твердження № 31-33) вказує на прагнення та готовність на певних етапах розвитку родини брати на себе роль «сімейного психолога». Загальні данні за шкалою розглядають як показник, що вказує на значення ступені розвитку комунікативної взаємодії в родині, можливість проявляти різним та бути підтриманим, можливість бути собою і розвиватись в родині як в середовищі де безпечно та стабільно.

7. Шкала зовнішньої привабливості оцінює ступінь значимості зовнішнього вигляду для партнера, те, чи відповідає обранець певному еталону краси та стилю. Підшкала «рольові очікування» (твердження № 19-21) говорить, про ступень бажання бути в стосунках із привабливим зовні партнером. Підшкала «рольові домагання» (твердження № 34-36) свідчить про значення власної привабливості та прагнення виглядати актуально, наслідувати свій стиль та індивідуальність, охайно та доглянуто.

Враховуючи специфіку нашого дослідження ми використовували дану методіку з метою аналізу індивідуальних показників сімейних цінностей, рольових очікувань і домагань студентської молоді.

Отримані результати характеризують:

– уявлення молодій людині про ієрархію сімейних цінностей: чим вище бали за шкалою сімейних цінностей, тим більш значимою для неї є саме ця сфера життєдіяльності родини;

– орієнтацію майбутньої дружини (майбутнього чоловіка) на активну рольову поведінку шлюбного партнера (рольові очікування) і на власну активну роль у процесі реалізації сімейних функцій (рольові домагання).

Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (автор І. Ф. Юнда) Тест дозволяє оцінити готовність до сімейного життя, а також зробити прогноз щодо сімейного благополуччя між подружжям, оскільки підготовленість до сімейного життя є підґрунтям для гармонійного шлюбу та сімейного життя в цілому.

Не зважаючи на те, що дана методика може бути використаною на будь-якій стадії шлюбу задля виокремлення шляхів вдосконалення подружніх відносин, найбільшу психодіагностичну цінність вона має саме на дошлюбному періоді, коли досліджується психологічна готовність особистості до шлюбних відносин.

Досліджуваним пропонується обрати у запропонованих 10 ситуаціях один варіант відповіді з трьох наведених. За кожен обрану відповідь досліджуваний отримує бал відповідно до ключа.

Про задоволену підготовленість до сімейного життя свідчить сума набраних балів у межах 22-70 балів, про недостатню підготовленість свідчить сума 22 та нижче балів.

В даному емпіричному дослідженні, для оцінки та аналізу результатів, нами було застосовано метод описової статистики.

Завдання описової статистики (descriptivestatistics) полягає в тому, щоб з використанням математичних інструментів звести сотні значень вибірки до кількох підсумкових показників, які дають уявлення про вибірку.

Перевага описових статистичних методів полягає в тому, що її прості та інформативні статистичні показники виключають необхідність перегляду та великої кількості вибірових значень, та дає повну картину результатів дослідження.

На практиці за традицією найчастіше використовують вибірові середнє, медіану і дисперсію (або стандартне відхилення).

1. Вибіркове середнє (\bar{x}_B). Величина, яка визначається співвідношенням

$$\bar{X}_B = \frac{\sum_{i=1}^k x_i n_i}{n}, \quad (1)$$

називають вибіровим середнім дискретного статистичного розподілу вибірки.

У вищезазначеній формулі: x_i – варіанта варіаційного ряду вибірки; n_i – частота цієї

варіанти; n – об'єм вибірки ($n = \sum_{i=1}^k n_i$).

У випадку, коли всі варіанти варіаційного ряду з'являються у вибірці лише по одному разу ($n_i = 1$), то вибірове середнє є звичайним (незваженим) середнім арифметичним варіант і обчислюється згідно з формулою

$$\bar{X}_B = \frac{\sum_{i=1}^k x_i}{n}. \quad (2)$$

Зауважимо, що вибірове середнє, яке обчислюється за формулою (1), є зваженим середнім арифметичним варіант з ваговими множниками – частотами відповідних варіант.

2. Вибіркова медіана (Me^*). Медіаною дискретного статистичного розподілу вибірки називають варіанту, яка ділить варіаційний ряд на дві (рівні за кількістю варіант) частини. Якщо варіаційний ряд складено за парною кількістю спостережень, то медіаною є півсума двох середніх варіант.

3. Вибіркова дисперсія (D_B). Мірою розсіювання варіант вибірки відносно вибірової середньої величини \bar{X}_B є вибірова дисперсія.

Дисперсія вибірки – це середнє арифметичне квадратів відхилень варіант відносно вибірової середньої величини \bar{X}_B , яке визначається формулою

$$D_B = \frac{\sum_{i=1}^k (x_i - \bar{X}_B)^2 n_i}{n} \quad (3)$$

На практиці дисперсію вибірки обчислюють за спрощеною формулою

$$D_B = \frac{\sum_{i=1}^k x_i^2 n_i}{n} - (\bar{X}_B)^2 \quad (4)$$

4. Середнє квадратичне відхилення вибірки (σ_B). При знаходженні вибірової дисперсії D_B відхилення підноситься до квадрату, а отже, змінюється одиниця виміру

ознаки X . Тому на основі дисперсії вводиться середнє квадратичне відхилення (стандартне відхилення)

$$\sigma_B = \sqrt{D_B}, \quad (5),$$

яке дозволяє вимірювати розсіювання варіант вибірки відносно \bar{x}_B , але вже в тих самих одиницях, в яких вимірюється досліджувана ознака X [40].

Кореляція – зв'язок між двома змінними. Розрахунки подібних двовимірних критеріїв взаємозв'язку ґрунтуються на формуванні парних значень, які утворюються з розглянутих залежних вибірок.

Статистика говорить про кореляції між двома змінними і вказує силу зв'язку за допомогою деякого критерію взаємозв'язку, який отримав назву коефіцієнта кореляції. Цей коефіцієнт, завжди позначається латинською буквою r , може приймати значення між -1 і $+1$, причому якщо значення знаходиться ближче до 1 , то це означає наявність сильного зв'язку, а якщо ближче до 0 , то слабкого.

Якщо коефіцієнт кореляції негативний, це означає наявність оберненого зв'язку: чим вище значення однієї змінної, тим нижче значення іншої. Сила зв'язку характеризується також і абсолютною величиною коефіцієнта кореляції. Для словесного опису величини коефіцієнта кореляції використовуються наступними градаціями:

Значення	Інтерпретація
До 0,2	Дуже слабка кореляція
До 0,5	Слабка кореляція
До 0,7	Середня кореляція
До 0,9	Висока кореляція
Понад 0,9	Дуже висока кореляція

Метод обчислення коефіцієнта кореляції залежить від виду шкали, до якої відносяться змінні:

Типи шкал

Мінлива X	Мінлива Y	Міра зв'язку
Інтервальна (або відносин)	Інтервальна (або відносин)	коефіцієнт Пірсона
Рангова, інтервальна (або відносин)	Рангова, інтервальна (або відносин)	коефіцієнт Спірмена
Рангова	Рангова	коефіцієнт Кендалла
Дихотомічна	Дихотомічна	Коефіцієнт ϕ (фі), 4-польова кореляція
Дихотомічна	Рангова	Рангово-бісеріальний коефіцієнт

- Змін із інтервальною бо з пропорційною шкалою-коефіцієнт кореляції Пірсона.
- Щонайменше, одна з двох змінних має порядкову шкалу, або з інтервальною шкалою, але ненормально розподіленою -рангова кореляція по Спірману або τ Кендала.
- Одна з двох змінних є дихотомічною- точкова дворядна кореляція. Ця можливість в SPSS відсутня. Замість цього може бути застосований розрахунок рангової кореляції по Спірману.
- Обидві змінні є дихотомічними – 4-польова кореляція. Такий вид кореляції розраховуються з урахуванням визначення міри відстані і міри подібності.

Розрахунок коефіцієнта кореляції між двома недихотомічними змінними не позбавлений сенсу тільки тоді, коду зв'язок між ними лінійний (односпрямований). Якщо зв'язок, наприклад, U-подібний (неоднозначний), то коефіцієнт кореляції непридатний для використання в якості запобіжної міри зв'язку: його значення наближається до нуля [36].

Нагадаємо, що дослідження, що включають в себе залучення двох незалежних вибірок називається дослідження між суб'єктами чи дослідження з незалежними вимірами.

Тест Манна-Уїтні розроблено для використання даних з двох окремих вибірок для виміру різниці між двома умовами (або двома популяціями). Розрахунки для цього тесту вимагають, щоб окремі оцінки в двох вибірках були ранжовані.

Математичні розрахунки тесту Манна-Уїтні базуються на припущенні, що реальна різниця між двома умовами повинна призводити до того, що оцінки в одній вибірці, як правило, перевищують оцінки в іншій вибірці. Якщо дві вибірки об'єднані і всі оцінки ранжовані, то великі ранги повинні бути зосереджені в одній вибірці, а менші ранги повинні бути зосереджені в іншій вибірці.

Оскільки тест Манна-Уїтні порівнює два розподіли (а не два середніх), гіпотези мають тенденцію бути кілька розпливчастими. Ми формулюємо гіпотези з точки зору послідовної, систематичної різниці між двома порівнюваними методами впливу.

H_0 : Немає ніякої різниці між двома умовами. Отже, не існує тенденції, щоб ранги в одній умові були систематично вище (або нижче), ніж ранги в іншій умові.

H_1 : є різниця між двома умовами. Отже, оцінки в одній умові систематично вище (або нижче), ніж оцінки в іншій умові.

Коли обидві вибірки є великими (близько $n = 20$) і нульова гіпотеза вірна, розподіл U-статистики Манна-Уїтні має тенденцію наближатися до нормальної форми. В цьому випадку гіпотези Манна-Уїтні можуть бути оцінені з використанням статистики z-показника і одиничного нормального розподілу.

Розмір ефекту для U-статистики Манна-Уїтні може бути обчислений за формулою

$$r \left(= \frac{Z}{(\sqrt{N_{obs}})} \right), \quad (6)$$

де z – z-показник,

N_{obs} – загальний обсяг учасників.

Рекомендації АРА припускають, що звіт включає в себе зведення даних (включаючи таку інформацію, як розмір вибірки і сума рангів), а також отриману статистику і значення p [43].

Узагальнення результатів здійснювалося з використанням інтерпретаційних методів (класифікація й узагальнення емпіричних даних).

Висновки до розділу 2

Відповідно до загальної мети та завдань нашої роботи, було визначено ціль емпіричного дослідження та виділено задачі для її досягнення. Окрім того було визначено ряд етапів проведення емпіричного дослідження.

Для з'ясування особливостей психологічної готовності молоді до шлюбу в умовах сьогодення в даному дослідженні було використано наступні методики:

1. Авторську анкету «Виявлення ставлення до шлюбу серед молоді».
2. Тест-картою оцінки готовності до сімейного життя (автор І. Ф. Юнда).
3. Методика А. Н. Волкової «Рольові очікування та домагання у шлюбі».

Обробка результатів дослідження проводиться за допомогою методів математико-статистичного аналізу даних і якісного описання. Узагальнення результатів здійснюється з використанням інтерпретаційних методів (класифікація й узагальнення емпіричних даних).

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ШЛЮБУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

3.1. Результати емпіричного дослідження та їх обговорення

За результатами емпіричних даних, які ми отримали за допомогою заповнених google-форм, вибірка досліджуваних була розподілена за віком на дві підгрупи.

Першу підгрупу склали 29 (51,8%) осіб віком 18-24 роки; до другої групи ввійшли 27 (48,2%) осіб віком 25-30 років (див. рис. 3.1).

Рис. 3.1. Розподіл досліджуваних по підгрупах, у %

Аналізуючи відповіді респондентів на питання авторської анкети, було встановлено, що серед жінок переважає позитивне ставлення до реєстрації шлюбу (38 осіб), тоді як чоловікам в своїй більшості «важко відповісти» стосовно їхнього ставлення до реєстрації шлюбу (3 особи) (див. рис. 3.2).

При цьому 60,71% всіх респондентів переконані, що вступати в шлюбні стосунки (реєструвати шлюб) в період пандемії не нормально, тоді як 21,42% респондентів мають абсолютно протилежну думку. Серед опитаних учасників

дослідження 12,5% не впевнені в правильності такого рішення, проте й не заперечують такої можливості. Решті респондентів (5,37%) важко відповісти на це питання.

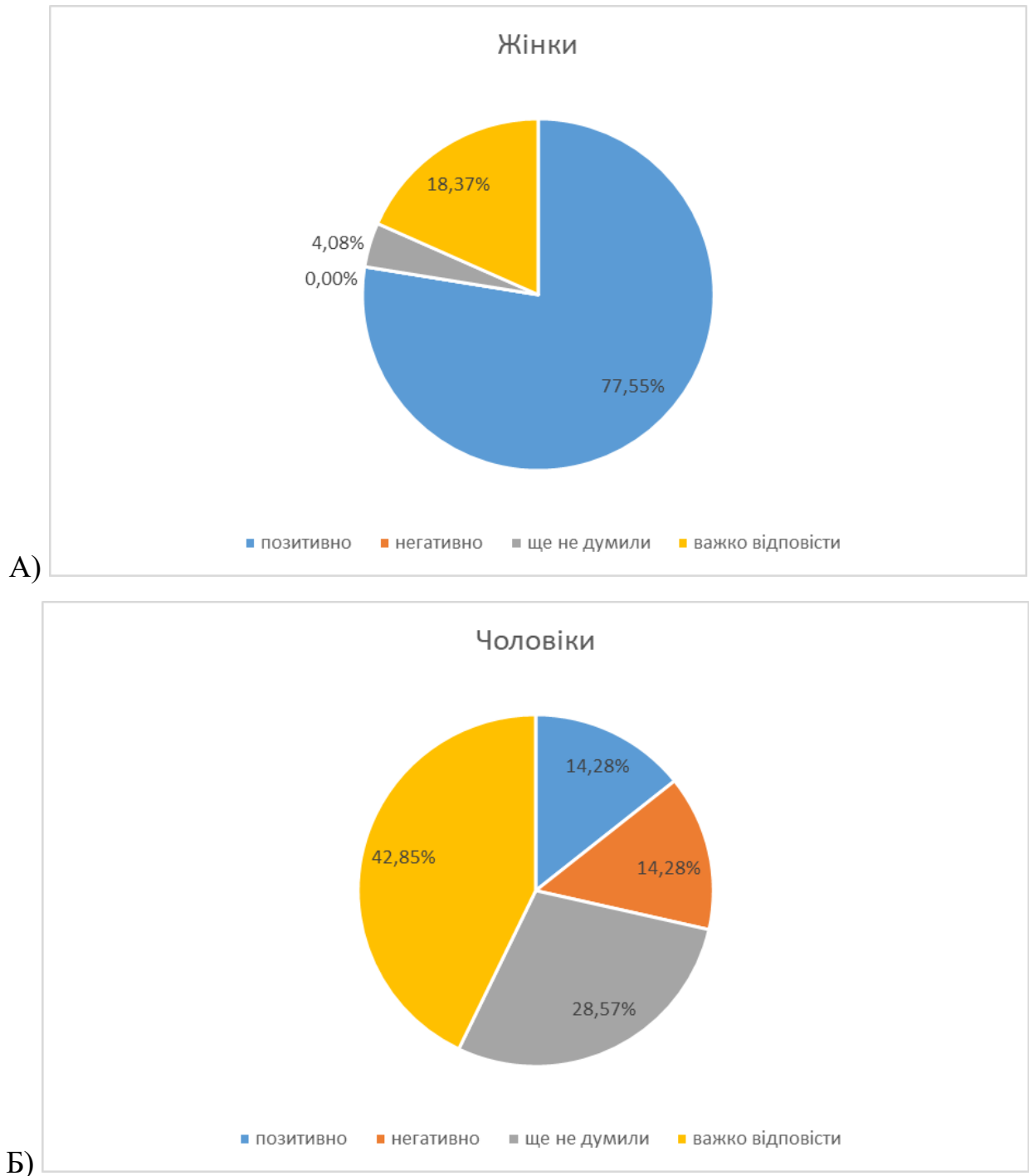

Рис. 3.2. Ставлення респондентів до реєстрації шлюбу

На питання «В якому віці, на вашу, думку найкраще одружуватися?» більшість респондентів (53,57%) відповіли що після 25 років, 28,56% опитаних переконані, що найкращий вік для узаконення стосунків після 30 років, 3,57% найкращим періодом

реєстрації шлюбу вважають 18-20 років, для решти респондентів 14,3% найбільш вдалим періодом вбачається період після 20 років.

Варто зазначити, що більшість респондентів (51,78%) переконані, що найголовнішою причиною для реєстрації шлюбу в сучасних умовах є кохання (рис. 3.3).

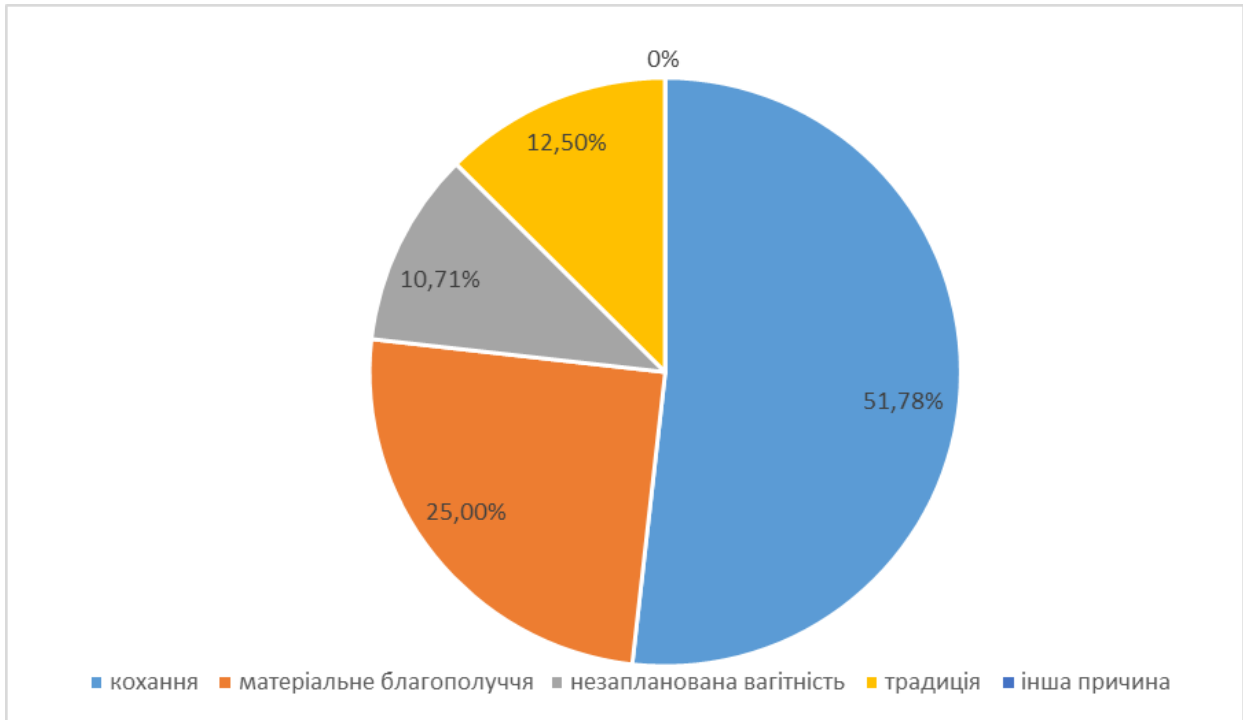
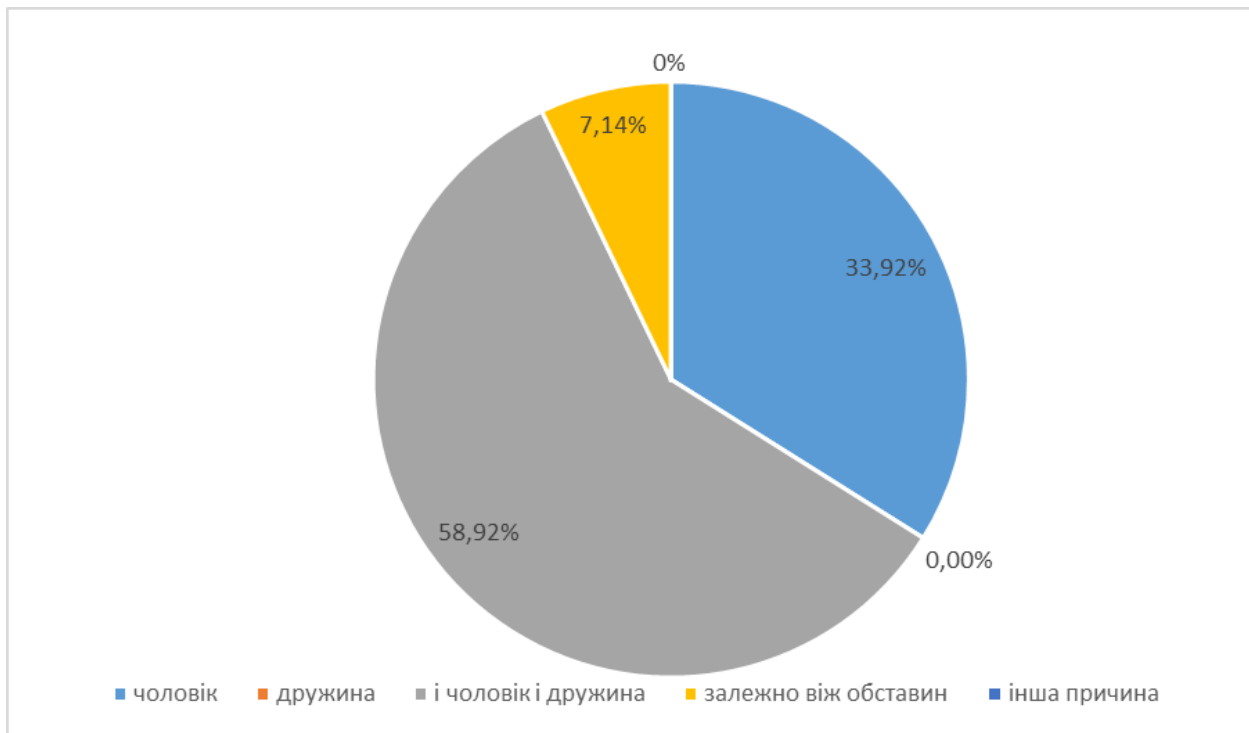

Рис. 3.3. Головні причини реєстрації шлюбу на думку респондентів

При цьому 75% респондентів переконані, що головним у сім'ї має бути чоловік, 17,85% респондентів вважають, що в сім'ї має бути рівність партнерів і 7,14% осіб впевнені, що головною у сім'ї має бути жінка.

66,07% респондентів схильні вважати, що велике значення для реєстрації шлюбу має соціальний статус партнера, для 23,21% респондентів не задумувались над цим питанням, а для решти учасників дослідження соціальний статус партнера не має принципової важливості.

Цікаво, що більшість (58,92%) респондентів переконані, що заробляти гроші повинні обоє (рис. 3.4)

3.4. Думки респондентів, стосовно того хто в сім'ї повинен заробляти гроші

На питання анкети «Що може зруйнувати шлюб, на вашу думку?» найвагомішими причинами виявились відсутність коштів (35,71%) та зрада (32,14%), при цьому 16,07% респондентів переконані, що зруйнувати шлюб може різність темпераментів (не зійшлися характерами), 5,36% респондентів вказують – стан здоров'я одного з подружжя, і 11% респондентів зазначають, що шлюб руйнує нудьга.

Отже, як можна бачити за результатами анкети, погляди респондентів на причини вступу в шлюбні відносини та загальне ставлення до шлюбу різняться.

Аналіз результатів за Тест-картою оцінки готовності до сімейного життя (автор І. Ф. Юнда) показав, що високий рівень готовності до сімейного життя було виявлено серед 6 (20,7%) досліджуваних I підгрупи та 9 (33,3%) – II підгрупи. Отримані результати свідчать про те, що досліджувані мають чіткі уявлення про різні сфери сімейного життя та є готовими до прийняття та реалізації сімейних ролей (див. рис. 3.5).

Середній рівень підготовленості до шлюбу було діагностовано серед 9 (31,0%) досліджуваних I підгрупи та 14 (51,9%) досліджуваних II підгрупи. Такі досліджувані у цілому мають уявлення про сімейне життя, проте у деяких сферах у них відмічається

наявність ірраціональних установок та нереалістичних ідеалізованих очікувань.

Низький рівень готовності до шлюбу було виявлено серед 14 (48,3%) досліджуваних I підгрупи та 4 (14,8%) досліджуваних II підгрупи. Отримані результати свідчать про те, що такі досліджувані виявляються неготовими до сімейного життя, не мають чітких уявлень про специфіку основних сфер сімейної та подружньої взаємодії.

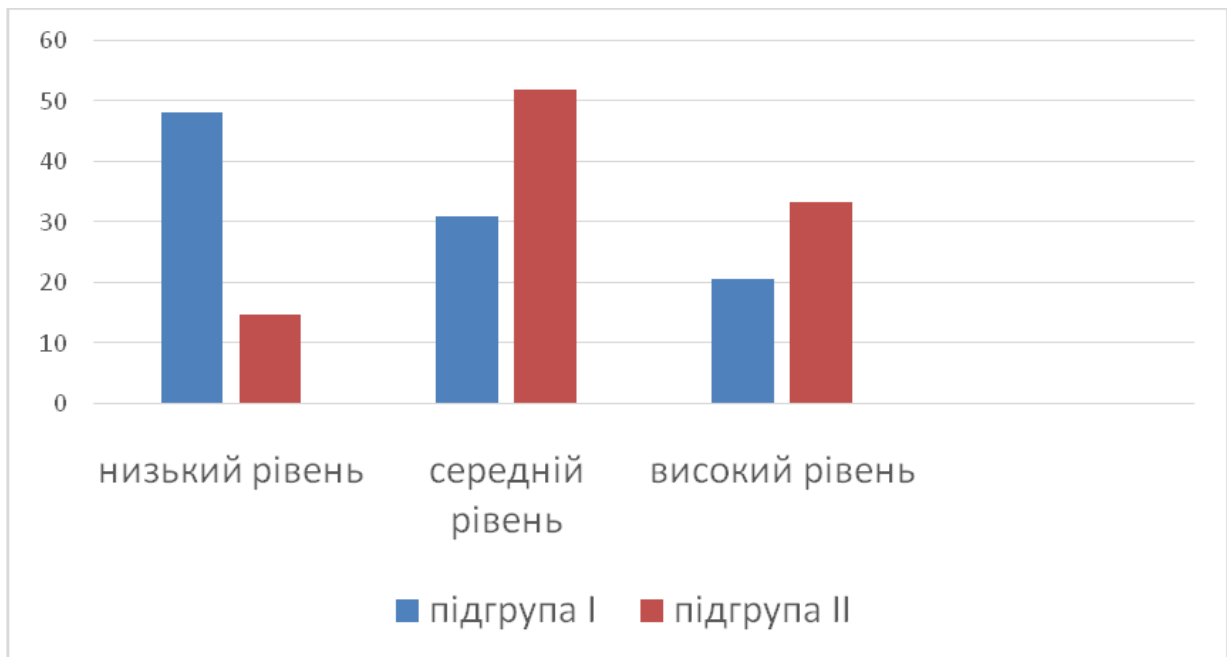

Рис. 3.5 Рівні готовності до шлюбу за тестом І. Ф. Юнда, у %.

Виявлені відмінності щодо рівня готовності до шлюбу у молоді різних вікових груп є статистично незначущими ($\varphi^*_{\text{эмп}} = 1.074$, на рівні 0,05), але цілком очікуваними, оскільки у більш молодому віці (у нашому випадку 18-24 роки) з одного боку ще дійсно бракує певних знань, досвіду відносин, емоційної зрілості, а з іншого – у системі цінностей частіше переважає мотивація до особистісного розвитку та професійного становлення. У більш зрілому віці (25-30 років) поряд з набутим досвідом та відповідними особистісними новоутвореннями відбувається певна переорієнтація та зміна в ієрархії цінностей, коли серед найважливіших опиняються міжособистісні відносини, шлюб, батьківство.

На наступному етапі нашого дослідження нами було проаналізовано індивідуальні показники рольових очікувань та домагань до шлюбу у молоді різних

вікових груп. Так, оцінка отриманих результатів за методикою А. Н. Волкової «Рольові очікування та домагання у шлюбі» свідчить про наступні особливості уявлень молоді щодо значущості у сімейному житті сексуальних стосунків, особистісної спільності між чоловіком та дружиною, моральну та емоційну підтримку шлюбних партнерів, зовнішню привабливість партнерів, батьківські обов'язки (див. табл. 3.1). Слід зазначити, що дані показники безпосередньо відображають основні функції сім'ї. При інтерпретації результатів було представлено для аналізу загальні високі та низькі показники за шкалами, що було виявлено у досліджуваних в різних вікових групах.

Таблиця 3.1

Розподіл результатів за методикою А. Н. Волкової «Рольові очікування та домагання у шлюбі» у підгрупах, у %

Шкали	Низькі показники		Середні Показники		Високі Показники	
	I	II	I	II	I	II
Інтимно-сексуальна	13,8	25,9	20,7	22,2	65,5	51,9
Особистісна ідентифікація зі шлюбним партнером	24,1	11,1	51,8	29,6	24,1	59,3
Господарсько-побутова	24,1	25,9	34,5	18,5	41,4	55,6
	31,0	22,2	48,0	18,5	31,0	59,3
Батьківсько-виховна	13,8	25,9	41,8	22,2	44,4	51,9
	34,5	22,2	34,5	22,2	31,0	55,6
Соціальна активність	27,6	18,5	13,8	22,2	58,6	59,3
Емоційно-психотерапевтична	13,8	25,9	20,7	22,2	65,5	51,9
	41,8	29,6	34,1	11,1	24,1	59,3
Зовнішня привабливість	-	-	34,5	40,7	65,5	59,3

Узагальнюючи отримані результати за шкалою значущості сексуальних стосунків нами було встановлено, що високі показники (7-9 балів), які свідчать про те, що сексуальна гармонія в парі є вагомим умовою щасливого подружнього життя було виявлено серед 19 (65,5%) досліджуваних I підгрупи та 14 (51,9%) – II підгрупи. Низькі значення (менше 3 балів) було виявлено у 4 (13,8%) досліджуваних I підгрупи та 7 (25,9%) досліджуваних II підгрупи. У інших досліджуваних було виявлені середні показники за шкалою. Оцінка статистичної значущості відмінності в групах за критерієм Фішера свідчить про незначущість виявлених показників ($F_{\text{эмп}} = 1.042$, на рівні 0,05).

Результати, які були отримані за шкалою, що відображає установку особистості на ідентифікацію із шлюбним партнером, свідчить про те, що 7 (24,1%) досліджуваних I підгрупи та 16 (59,3%) – II підгрупи мають високі бали, що свідчить про очікування від партнера спільності інтересів, цінностей, потреб, та очікувань щодо проведення дозвілля разом. Низькі показники, свідчать про орієнтацію на особистісну автономію та незалежність, було виявлено серед 7 (24,1%) досліджуваних I підгрупи та 11,1% – II підгрупи. Інші досліджувані мали середні показники за шкалою. Оцінка статистичної значущості відмінності у вказаних групах за критерієм Фішера свідчить про значущість виявлених показників ($F_{\text{эмп}} = 2.735$, на рівні 0,01).

Отриманні дані за шкалою, що оцінює установку на реалізацію господарсько-побутових потреб сім'ї, було виокремлено наступні рольові очікування та рольові домагання досліджуваних. Так, високі показники за підшкалою рольові очікування було виявлено серед 12 (41,4%) досліджуваних I підгрупи та 15 (55,6%) – II підгрупи. Такі дані свідчать про те, що вони очікують від партнера активної участі у вирішенні побутових питань. Для них важливим є участь майбутнього партнера у організації побуту, його навички ведення домашнього побуту. Низькі показники, які свідчать про незначущість вмінь партнера у веденні домашніх справ, було виявлено серед 7 (24,1%) досліджуваних I підгрупи та 7 (25,9%) – II підгрупи. Інші досліджувані мали середні показники за шкалою. Оцінка статистичної значущості за критерієм Фішера

отриманих даних свідчить про незначущість виявлених показників ($\varphi^*_{\text{эмп}} = 1.066$, на рівні 0,05).

Оцінка результатів за підшкалою, яка відображає установку на власну активну участь у веденні домашнього побуту, свідчить про те, що високі показники було виявлено серед 9 (31,0%) досліджуваних I підгрупи та 16 (59,3%) II підгрупи. Про незначущість власної ролі у побутовій організації власної майбутньої сім'ї (низькі показники за шкалою) 9 (31,0%) досліджуваних I підгрупи та 6 (22,2%) – II підгрупи. Інші досліджувані мали середні показники за шкалою. Оцінка статистичної значущості за критерієм Фішера отриманих даних свідчить про те, що показники знаходяться у зоні невизначеності ($\varphi^*_{\text{эмп}} = 2.15$, на рівні 0,05).

За шкалою оцінки ставлення особистості до майбутніх батьківських зобов'язань та відповідальності аналізувались рольові очікування та рольові домагання респондентів. Відтак, активну та ініціативну позицію шлюбного партнера по відношенню до виховання дитини мають 12 (44,4%) досліджувані I підгрупи та 14 (51,9%) – II підгрупи. Орієнтація на власні обов'язки по відношенню до виховання власних дітей відмічалася серед 9 (31,0%) досліджуваних I підгрупи та 15 (55,6%) – II підгрупи. Оцінка статистичної значущості за критерієм Фішера отриманих даних свідчить про незначущість виявлених показників ($\varphi^*_{\text{эмп}} = 0.784$, на рівні 0,05).

Результати за шкалою, що відображає установку особистості на значущість зовнішньої соціально активності, зокрема професійної реалізації, для підтримки вдоволення від шлюбно-сімейних стосунків, свідчать про те, що високі показники, які характеризують важливість позасімейних інтересів, було виявлено серед 17 (58,6%) досліджуваних I підгрупи та 16 (59,3%) – II підгрупи. Низькі оцінки, які свідчать про незначущість власних та партнерських професійних потреб було виявлено серед 8 (27,6%) досліджуваних I підгрупи та 5 (18,5%) – II підгрупи. Інші досліджувані мали середні показники за шкалою. Оцінка статистичної значущості за критерієм Фішера отриманих даних свідчить про незначущість виявлених показників ($\varphi^*_{\text{эмп}} = 0.052$, на рівні 0,05).

Отримані результати за шкалою, що відображають установку особистості на значущість емоційно-психотерапевтичної функції шлюбу свідчать про те, що

очікування на те, що шлюбний партнер візьме на себе роль емоційного лідера у сім'ї у питаннях психологічного клімату, надання емоційної та моральної підтримки, створення психотерапевтичної атмосфери, було виявлено серед 19 (65,5%) досліджуваних I підгрупи та 14 (51,9%) – II підгрупи. Готовність бути сімейним психотерапевтом було діагностовано серед 7 (24,1%) досліджуваних I підгрупи та 16 (59,3%) – II підгрупи. Характерним є те, що серед учасників I підгрупи значно менша кількість досліджуваних, у порівнянні із II підгрупою, має високі показники, що вказує на відсутність бажання надавати емоційну підтримку партнеру, створювати необхідні умови для членів сім'ї для психологічної розрядки та стабілізації. На нашу думку, це може бути зумовлено, перш за все, за рахунок не розвинених здібностей до емпатії та певної емоційної незрілості. Слід зазначити, що виявлені показники у досліджуваних підгруп є статистично значущими ($\varphi^*_{\text{эмп}} = 2.735$, на рівні 0,01).

Аналізуючи результати за шкалою, що відображає установку на значущість зовнішнього вигляду, його відповідності до стандартів сучасної моди, нами було виявлено, що 19 (65,5%) досліджуваних I підгрупи та 16 (59,6%) досліджуваних II підгрупи бажають мати зовнішньо привабливого партнера. Низькі показники виявлено не було, тобто установка на власну привабливість, прагнення виглядати сучасно, привабливо та з лоском було виявлено серед усіх учасників досліджуваних груп. Оцінка статистичної значущості за критерієм Фішера отриманих даних свідчить про незначущість виявлених показників ($\varphi^*_{\text{эмп}} = 0.485$, на рівні 0,05). На нашу думку, це зумовлено пропагандою культу краси та привабливості у сучасному суспільстві, а також віковими особливостями досліджуваних.

3.2. Описові статистики та перевірка їх на нормальність.

Статистичний аналіз показників за більшістю шкал опитувальника серед досліджуваних різних вікових груп показав, що отримані результати здебільшого є статистично незначущими (за результатами розрахунків критерію кутового перетворення Фішера, на рівні 0,05), що може бути обумовлено недостатньою кількістю досліджуваних в групах та недостатньо рівномірною гендерною

представленістю.

При обробці даних в програмі Jamovi так само не було встановлено відмінностей щодо готовності до шлюбу за тест-картою оцінки готовності до сімейного життя (автор І. Ф. Юнда) в обидвох підгрупах досліджуваних.

Разом з тим, задля встановлення відмінностей за шкалами опитувальника «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (автор А. Н. Волкова) ми скористались перевіркою гіпотез про відмінність середніх рівнів в групі I (18-24) та групі II (25-30) (за допомогою t-критерій Стьюдента та U критерій Манна-Уїтні, в залежності від результатів перевірки гіпотез про нормальність розподілів та рівність дисперсій в підгрупах).

Підтвердились статистично-достовірні відмінності в групі I (18-24pp) та групі II (25-30pp) за шкалами: Особистісна ідентифікація із шлюбним партнером, Господарсько-побутова, Батьківсько-виховната Зовнішня привабливість. (див. табл. 3.2)

Таблиця 3.2

Перевірка гіпотез про середні для шкали готовності до сімейного життя (Юнда) та шкал опитувальника «Рольові очікування і домагання у шлюбі»

	Критерій	Статистика	Ступені свободи	p-рівень	Альтернативна гіпотеза
Готовність до шлюбу	t-критерій Стьюдента	-0.0750	55.0	0.940	18-24 \neq 25-30
Інтимно-сексуальна	t-критерій Стьюдента	0.5807	55.0	0.564	18-24 \neq 25-30
Особистісна ідентифікація із шлюбним партнером	U критерій Манна-Уїтні	248		0.011	18-24 \neq 25-30
Господарсько-побутова	t-критерій Стьюдента	-3.1714	55.0	0.002	18-24 \neq 25-30
Батьківсько-виховна	t-критерій Стьюдента	-2.4689	55.0	0.017	18-24 \neq 25-30
Соціальна активність	t-критерій Стьюдента	-1.6821	55.0	0.098	18-24 \neq 25-30

Емоційно-психотерапевтична	t-критерій Стьюдента	1.1127	55.0	0.120	18-24 ≠ 25-30
Зовнішня привабливість	U критерій Манна-Уїтні	223		0.004	18-24 ≠ 25-30

З огляду на середні значення в групах можемо сказати, що в групі II (25- 30 років) вищі рівні ніж в групі I (18-24 роки) за шкалами: Особистісна ідентифікація із шлюбним партнером, Господарсько-побутова та Батьківсько- виховна.

За шкалою Зовнішня привабливість група II (25-30 років) має нижчий рівень ніж група I (18-24 роки).

Більш високі показники за шкалою Особистісна ідентифікація в групі II (25-30pp) може бути обґрунтована тим, що досліджувані в групі II мають більший життєвий досвід в налагоджені стосунків, вже може мати досвід невдалих чи вдалих відносин, щоб зробити висновок щодо доцільності та переваг мати партнера-однодумця, з яким можна вибудувати довгострокові стосунки, в основі яких є бачення майбутнього, що спирається на спільні цінності, інтереси, домагання, що стає важливою умовою розвитку стосунків в напрямку шлюбу.

Таблиця 3.3

Середні значення за шкалами опитувальника «Рольові очікування і домагання у шлюбі» в групах 18-24 та 25-30 pp

	Група II (25-30 pp)	Група I (18-24 pp)
Готовність до шлюбу	76.10	75.65
Інтимно-сексуальна	4.77	5.03
Особистісна ідентифікація із шлюбним партнером	6.97	5.85
Господарсько-побутова	11.61	9.31
Батьківсько-виховна	11.87	10.19
Соціальна активність	14.94	13.92
Емоційно-психотерапевтична	12.42	13.81
Зовнішня привабливість	12.15	14.35

Більш високі бали за шкалою Господарсько-побутова мають місце в групі II (25-

30pp), що може свідчити про те, що досліджувані в старшій групі більш сформовані в своїх рольових очікуваннях та домаганнях у взаємовідносинах.

На ряду з цим старша група має більш чіткі уявлення щодо виховання дітей та розподілу батьківських обов'язків. Припускаємо через те, що можуть мати намір на відокремлення від батьків та спробу побудувати свій побут самостійно або разом із партнером, в майбутньому завести дитину, чому передували роздуми щодо принципів виховання та поділу обов'язків із партнером.

В той час як за шкалою Зовнішня привабливість більш високий рівень має група І. На нашу думку, це може бути зумовлено тим, що приваблива зовнішність є вкрай важливим фактором при виборі партнера серед юних досліджуваних. Припускаємо, що інші більш глибокі якості особистості можливо розвивитись і оцінити з досвідом: коли людина має більше внутрішньої опори на себе та менше оглядається на думку друзів, тощо.

Встановлені відмінності візуально представлено на рис.3.6, рис.3.7, рис. 3.8.

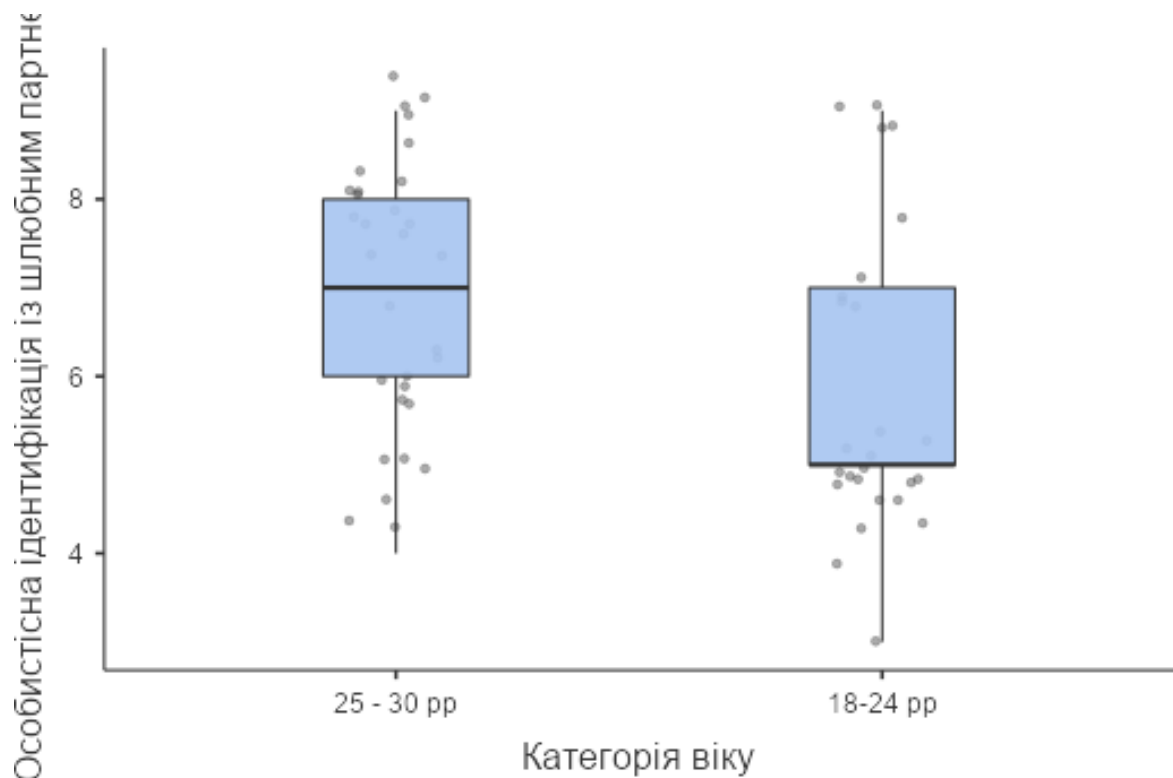

Рис. 3.6. Коробкові діаграми за шкалою Особистісна ідентифікація із шлюбним партнером в групах 25-30 і 18-24pp

Звертаємо увагу, що в групі I (18-24) досліджувані мають установку на особисту автономію, та менш націлені на ідентифікацію із партнером. Припускаємо, що представники групи I ще не розглядають стосунки в парі як потенційний шлюб, тому що, на нашу думку, в цьому віці більше зусиль зазвичай спрямовано на навчання, індивідуальний розвиток, визначення свого місця в суспільстві, закладання фундаменту для професійного розвитку та індивідуальних досягнень.

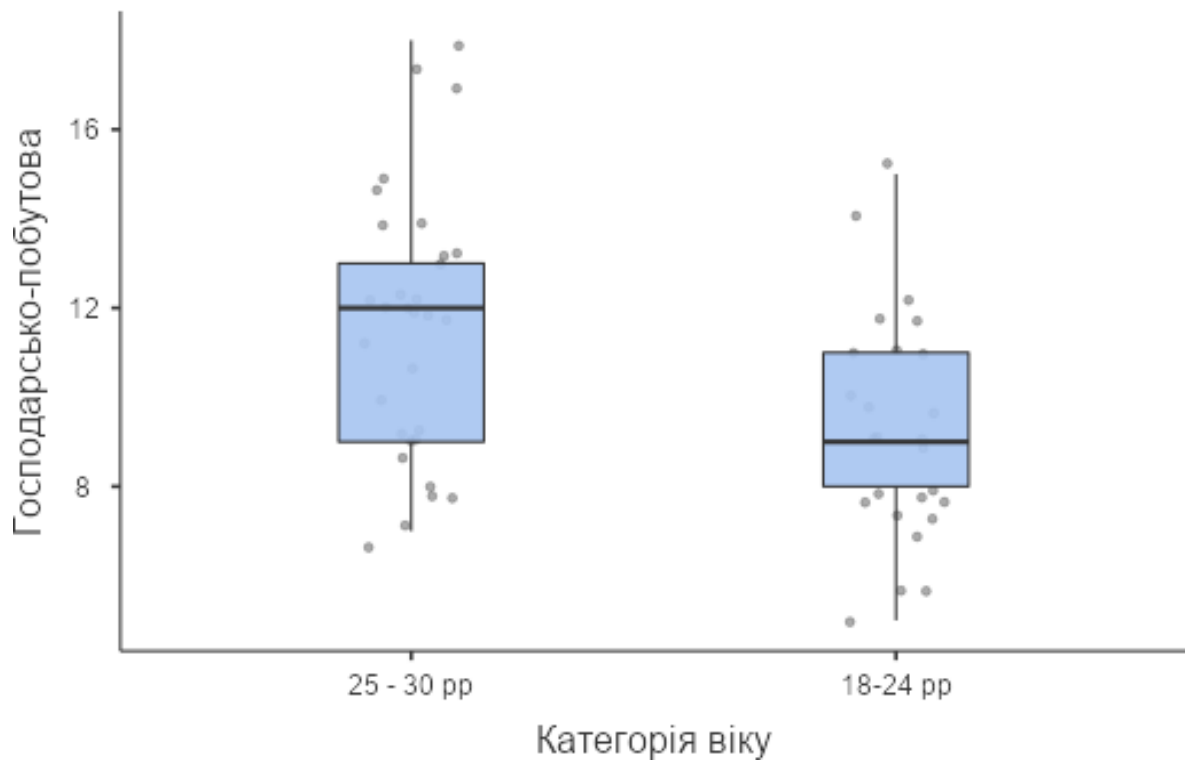

Рис. 3.7. Коробкові діаграми за шкалою
Господарсько-побутова в групах 25- 30 і 18-24pp

За шкалою, що вимірює установку на реалізацію господарсько- побутових потреб сім'ї, встановлено, що вікова група II має статистично значимо вищі показники. Це свідчать про те, що для групи II важливим є участь майбутнього партнера у організації домашнього побуту, його навички та готовність розділити домашні обов'язки. Група I показала нижчі показники, що свідчать про значно меншу значимість вмінь партнера у веденні домашніх справ. На нашу думку, це зумовлено тим, що представники групи I менше часу проводять вдома, більш мобільні та легкі на підйом.

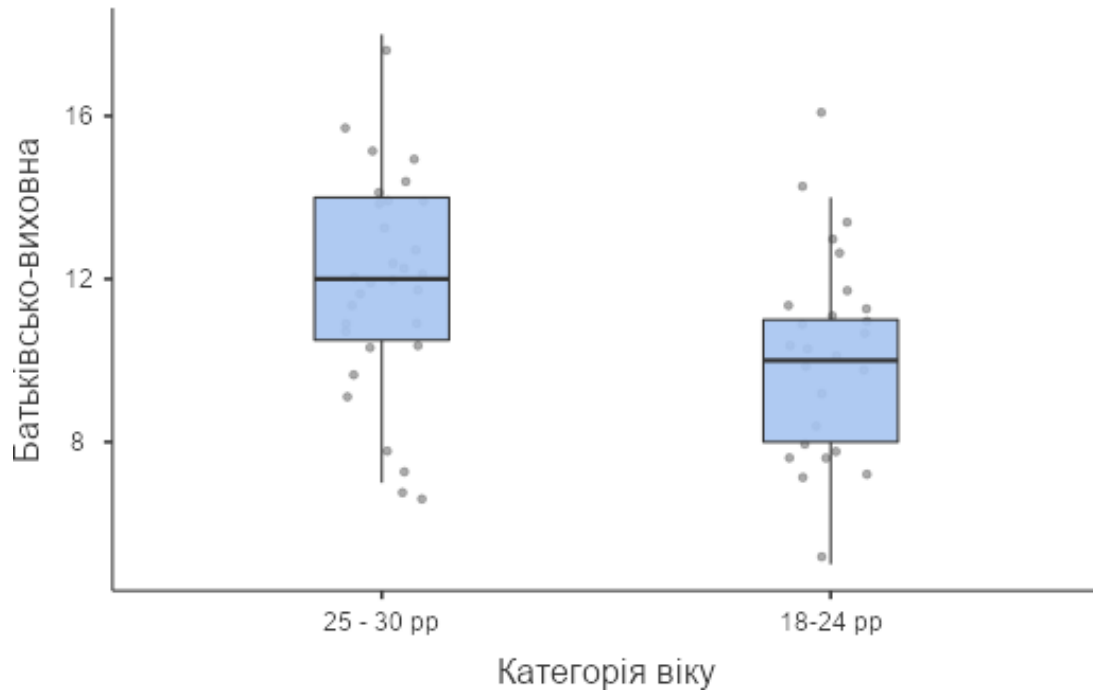

Рис. 3.8. Коробкові діаграми за шкалою Батьківсько-виховна в групах 25-30 і 18-24pp.

За шкалою, що вимірює установку на реалізацію батьківсько-виховної функції група I показала нижчі показники в порівнянні із групою II. На нашу думку, це може бути зумовлено тим, що в віці до 24 років досліджувані ще можуть бути не готові до народження дітей та взяття відповідальності за їх виховання в силу того, що мають в фокусі особистісний розвиток.

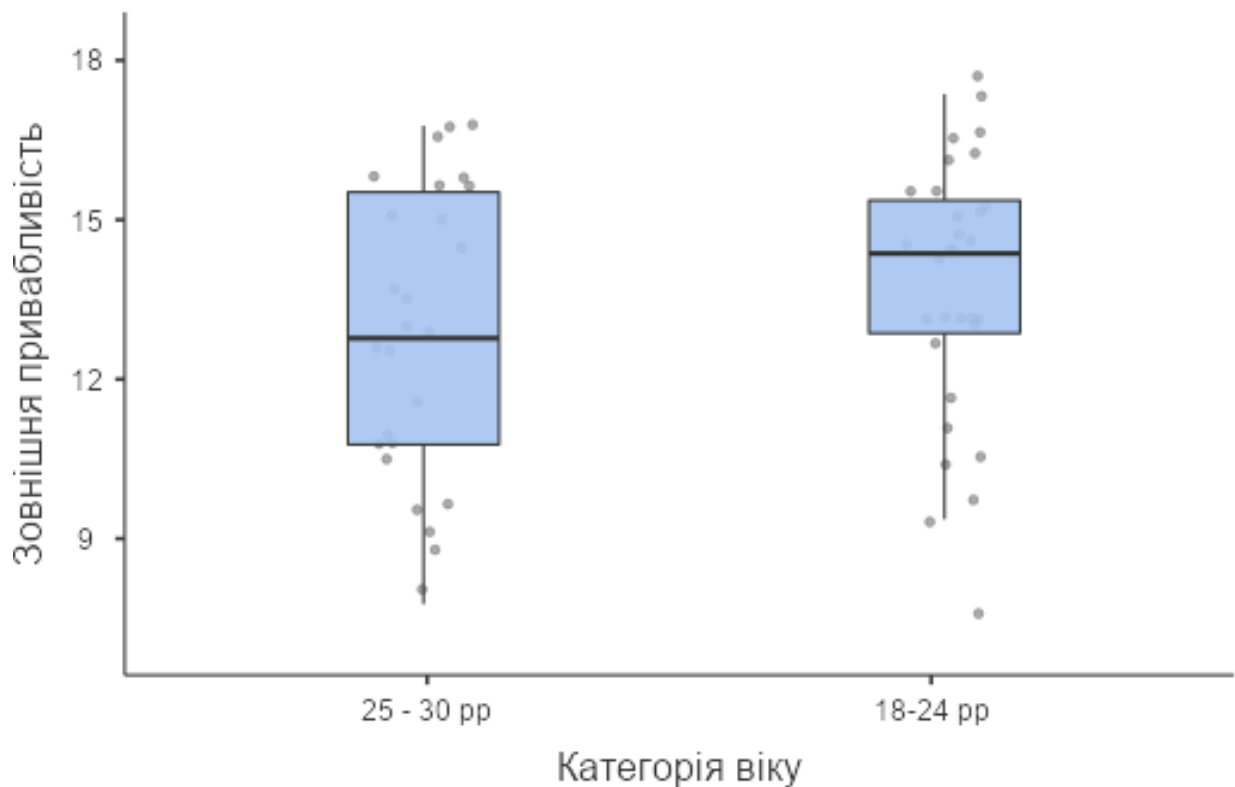

Рис. 3.9. Коробкові діаграми за шкалою
Зовнішня привабливість в групах 25- 30 і 18-24pp.

Отримані результати свідчать про те, що зовнішня привабливість для досліджуваних з групи I (18-24) більш важлива ніж для групи II. Можемо це пояснити тим, що молоді люди, що не обтяжені самостійним веденням господарства, дітьми, іншими схожими соціальними обов'язками мають більше вільного часу для догляду за собою, відвідування спортзалів, закладів краси. Разом з тим, не можна применшувати значимість зовнішнього вигляду серед молоді, в еру соціальних мереж, які диктують та популяризують високі стандарти краси та вимоги відповідності.

В процесі встановлення кореляційних зав'язків аналізувались наступні зв'язки: вплив вікової групи (група I і група II), ступінь сімейного положення (Немає стосунків – 1, Є стосунки – 2, Громадянський шлюб – 3, Шлюб – 4) та значення за шкалами опитувальника «Рольові очікування і домагання у шлюбі».

Узагальнюючи отримані результати по встановленню кореляційних зав'язків було виявлено позитивні кореляції віку зі шкалами Господарсько-побутова,

Батьківсько-виховна і негативну з Зовнішня привабливість, що свідчить про те, що в більш дорослій групі досліджуваних актуалізується з віком уява та важливість прозорості в веденні домашнього господарства та спільний погляд на виховання дітей. Припускаємо, що в віці 25 років та старше людина починає замислюватись про сім'ю, спільний побут, дітей, зміщується фокус із індивідуальності на стосунки та ведення спільного побуту.

В той же час зовнішня привабливість стає все менш важливою з віком (встановлена негативна кореляція).

Так само шкала Зовнішня привабливість залежить від ступеня стосунків, про що свідчить негативна кореляція між ступенем сімейних відносин та шкалою Зовнішня привабливість. Чим вищий ступінь стосунків, тим менш важлива Зовнішня привабливість. Можемо припустити, що в реальних стосунках має місце дереалізація партнера і можливо помітити та оцінити більш глибинні якості, ніж зовнішній вигляд, на що звертається увага на початку стосунків чи навіть в момент вибору партнера.

Ми дослідили також кореляції між різними методиками готовності до шлюбу. Готовність до шлюбу за методикою Юнда має позитивні кореляції зі шкалами опитувальника «Рольові очікування і домагання у шлюбі», (автор А. Н. Волкова), а саме зі шкалами Інтимно-сексуальна та Соціальна активність. З усіх напрямків готовності до шлюбу з опитувальника «Рольові очікування і домагання у шлюбі»,(автор А. Н. Волкова); готовність за напрямками Інтимно-сексуальна та Соціальна активність найбільше відповідають визначенню готовності до шлюбу за методикою Юнда.

Таблиця 3.4

Кореляційні зв'язки між показниками готовності до шлюбу та рольовими очікуваннями

		Вік	Сімейне положення	Готовність до шлюбу (Юнда)
Інтимно-сексуальна	коеф. Спірмена	-0.111	0.093	0.264 *
	p	0.410	0.490	0.047

Господарсько-побутова	коэф. Спірмена	0.331 *	0.085	0.154
	p	0.012	0.529	0.252
Батьківсько-виховна	коэф. Спірмена	0.321 *	-0.043	0.237
	p	0.015	0.748	0.076
Соціальна активність	коэф. Спірмена	-0.182	-0.022	0.270 *
	p	0.175	0.870	0.042
Зовнішня привабливість	коэф. Спірмена	-0.377 **	-0.291 *	0.154
	p	0.004	0.028	0.251

Провівши аналіз отриманих даних, ми встановили, що жінки мають вищий рівень за шкалою емоційно-психотерапевтична ніж чоловіки. Це можна пояснити тим, що в суспільстві традиційно на жінку покладається роль берегині родини, саме жінка частіше бере на відповідальність за емоційний клімат в родині.

Таблиця 3.5

Перевірка гіпотез про середні для готовності до сімейного життя та шкал опитувальника «Рольові очікування і домагання у шлюбі»

	Критерій	Статистика	Ступені свободи	p- рівень	Альтернативна гіпотеза
Готовність до шлюбу	t-критерій Стьюдента	-0.1953	55.0	0.846	Чоловіки \neq жінки
Інтимно-сексуальна	t-критерій Стьюдента	0.0912	55.0	0.928	Чоловіки \neq жінки
Особистісна ідентифікація із шлюбним партнером	U критерій Манна- Уїтні	160.0		0.719	Чоловіки \neq жінки
Господарсько-побутова	t-критерій Стьюдента	1.0880	55.0	0.281	Чоловіки \neq жінки
Батьківсько-виховна	t-критерій Стьюдента	-0.0394	55.0	0.969	Чоловіки \neq жінки

Соціальна активність	U критерій Манна- Уїтні	142.5		0.432	Чоловіки \neq жінки
Емоційно-психотерапевтична	t-критерій Стьюдента	2.3879	55.0	0.020	Чоловіки \neq жінки
Зовнішня привабливість	U критерій Манна- Уїтні	97.0		0.058	Чоловіки \neq жінки

На рис.3.10. наглядно показано описові статистики (мінімум, максимум, медіана) за шкалою Емоційно-психотерапевтична в групі чоловіків та групі жінок, за обробленими даними нашої вибірки. Оскільки кількість досліджуваних в цих двох підгрупах неоднорідна, дані носять більш демонстраційний характер, ніж стверджувальний.

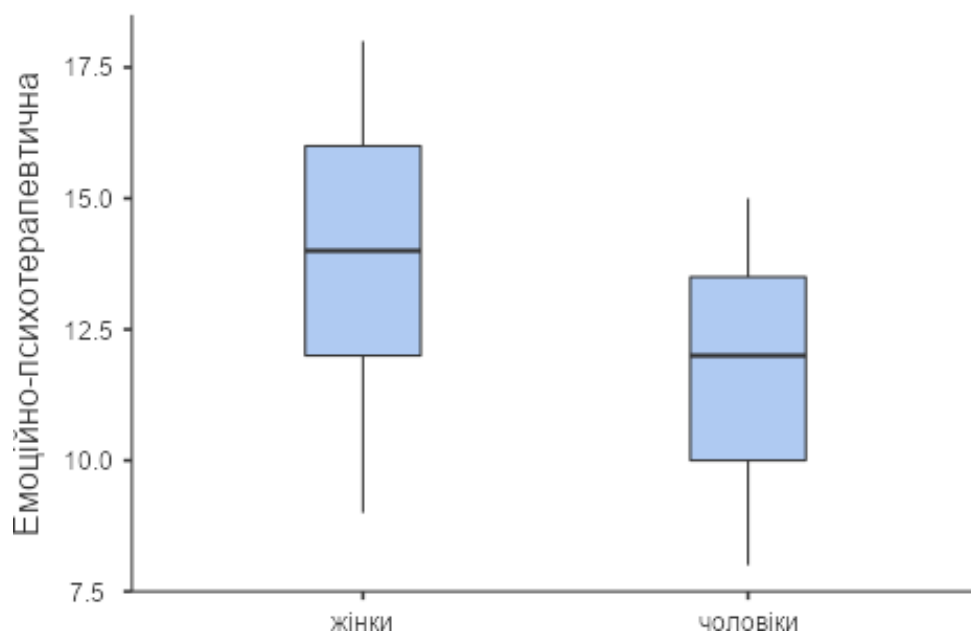

Рис. 3.10. Коробкові діаграми за шкалою Емоційно-психотерапевтична в розподілі між чоловіками та жінками.

З рештою ми порівняли між собою групи тих, хто знаходиться в шлюбі або ж громадянському шлюбі (26 осіб) з тими, хто не знаходиться в шлюбі (знаходяться в

стосунках або ж вільні).

При перевірці гіпотез про середні не була встановлена відмінність за віком. Середній вік тих, хто знаходиться в шлюбі (26,5 р) достовірно вищий ніж вік тих, хто не знаходиться (23,5р).

Проте за шкалами готовності до шлюбу не було встановлено достовірних відмінностей. Можливо через те, що частка тих, хто не знаходить в шлюбі, мають тривалі відносини, тому їхнє бажання вступити в шлюб достатньо високе.

Таблиця 3.6

Перевірка гіпотез про середні за віком та готовністю до шлюбу

	Критерій	Статистика	Ступені свободи	p- рівень	Альтернатив на гіпотеза
Вік	U-Критерій Манна-Уїтні	217		0.006	В шлюбі ≠ не в шлюбі
Готовність до шлюбу	t-критерій Стьюдента	0.1534	60.0	0.879	В шлюбі ≠ не в шлюбі
Інтимно-сексуальна	t-критерій Стьюдента	-0.9065	60.0	0.368	В шлюбі ≠ не в шлюбі
Особистісна ідентифікація із шлюбним партнером	U-Критерій Манна-Уїтні	358		0.657	В шлюбі ≠ не в шлюбі
Господарсько-побутова	t-критерій Стьюдента	-1.2638	60.0	0.211	В шлюбі ≠ не в шлюбі
Батьківсько-виховна	t-критерій Стьюдента	-0.0786	60.0	0.938	В шлюбі ≠ не в шлюбі
Соціальна активність	U-Критерій Манна-Уїтні	375		0.875	В шлюбі ≠ не в шлюбі
Емоційно-психотерапевтична	t-критерій Стьюдента	1.7745	60.0	0.081	В шлюбі ≠ не в шлюбі

Зовнішня привабливість	U-Критерій Манна-Уїтні	312		0.231	В шлюбі ≠ не в шлюбі
------------------------	------------------------	-----	--	-------	----------------------

Вікові відмінності серед тих, хто знаходиться та не знаходиться в шлюбі представлені на рис.3.11.

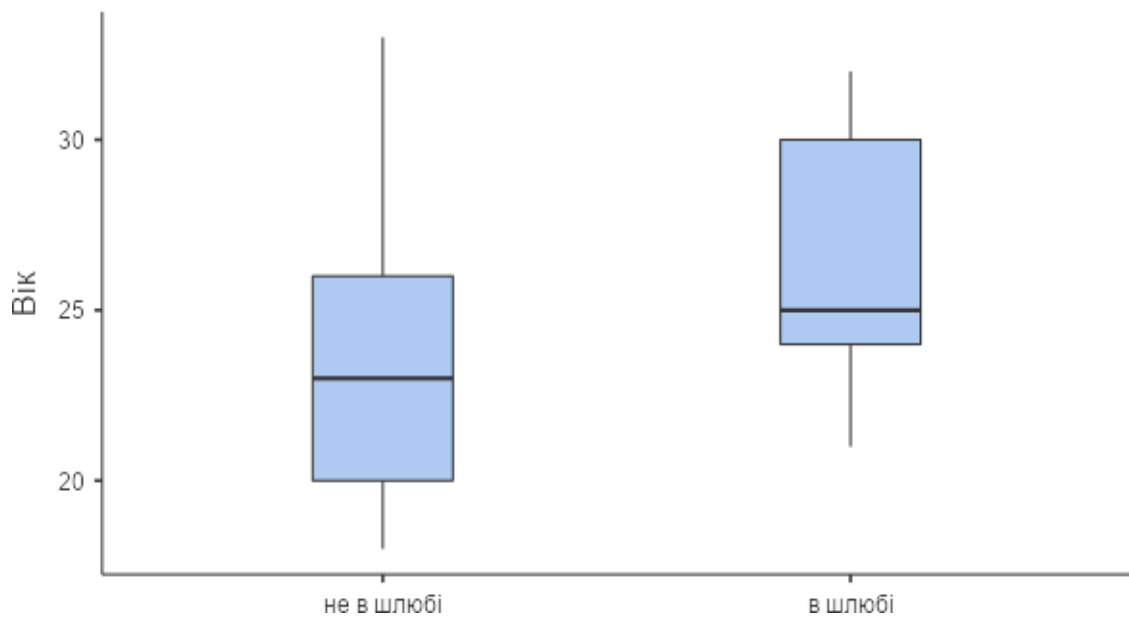

Рис.3.11. Коробкові діаграми за віком між тими, хто знаходиться та хто не знаходиться в шлюбі.

Серед всіх шкал найбільшу відмінність в групах потенційно може дати шкала Емоційно-психотерапевтична. (t-критерій Стьюдента = 1.7745, $p = 0.081$). При тому середній рівень в групі тих, хто не знаходиться в шлюбі (14.1) вищий ніж у тих, хто не знаходиться в шлюбі (13.0).

Можна припустити, що за відсутності досвіду подружнього життя, щоденного перебування поряд та впливу побуту, досліджувані, котрі не знаходяться в шлюбі, більш уважні та турботливі по відношенню до своїх партнерів.

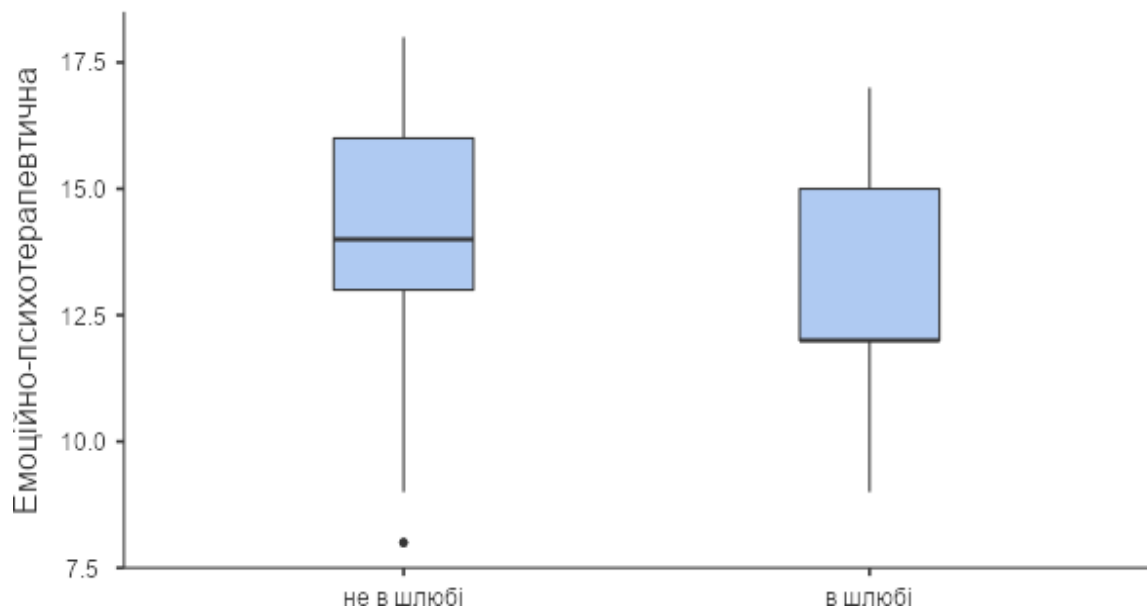

Рис.3.12. Коробкові діаграми за шкалою Емоційно-психотерапевтична між тими, хто знаходиться та хто не знаходиться в шлюбі.

Згідно із отриманими статистичними даними група досліджуваних, чий сімейний статус «не в шлюбі» має вищий рівень готовності проявляти емпатію та надавати емоційну підтримку в стосунках. Припускаємо, що на початковому етапі стосунків, закохані мають більш ентузіазму та цікавості до емоційного стану партнера, мають тенденцію зливатися з його чи її потребами задля того, щоб формувати близькість.

3.3. Практичні рекомендації

Розвиток людини та суспільства не може бути досягнуто по одинці та в ізоляції індивідом, без міцних парних стосунків, без довготривалих, сталих та надійних відносин, проте реальність сьогодення така, що важливість офіційного шлюбу нівелюється, і молодь частіше вступає в більш легкі та менш відповідальні стосунки. Саме тому, підготовка молоді до сімейного життя є актуальним питанням сьогодення, що загострюється соціальними, геополітичними кризами та невизначеністю майбутнього.

Ці фактори призводять до невизначеності планів молоді щодо укладення шлюбу, до виникнення нових психо-соціальних установок щодо функціонування сім'ї та ролей чоловіка та жінки у шлюбі.

Пандемія COVID-19 - це чергове випробовування для людства в соціальному аспекті, особливо для молоді. Різке обмеження в колі живого спілкування, різкі зміни в способі життя: освіті та працевлаштуванні, участь в громадському житті, можливість вільно пересуватись світом та багато інших змін підсвітили чутливість молоді до наслідків пандемії коронавірусу COVID-19.

Ковід – це одне із захворювань у ряді інших захворювань - так це потрібно сприймати і так до цього ставитися, і реагувати людина буде так, як вона реагувала б на будь-яку іншу хворобу. Реакція людини суто індивідуальна, залежить від «картини хвороби» та переважного типу ставлення до хвороби.

У молоді є свої пріоритети та своє бачення світу, яке після хвороби може трансформуватися. Часто хвороба – це втрата: втрата роботи, відносин, нормального функціонування організму, активності та інших. Як за будь-якої втрати переживання горя проходить ряд стадій. Виникає депресія як закономірний прояв роботи горя, що змушує задуматися молодих людей: «Чи вступати до шлюбу?».

Коронавірусна ситуація, карантинні заходи, обмеження безпосереднього спілкування з рідними, близькими, коханими та друзями змінює світобачення молодих людей.

Варто зазначити, що пандемія і карантин однозначно негативно вплинули на шлюбно-сімейні відносини. Зокрема, має місце наступний негативний вплив: пандемія ускладнила доступ до медичних закладів та постачання контрацептивів – маємо зростання кількості небажаних вагітностей та погіршення супроводу навіть бажаних.

Крім того, збільшилося навантаження жінок неоплачуваною домашньою роботою – вони виконують її утричі більше, ніж чоловіки. Догляд за хворими також є традиційною роллю жінки. Таке зростання навантаження не може не позначатися на стосунках у парі.

Ситуацію ускладнює й дискримінація на робочих місцях. Першою внаслідок пандемії постраждала сфера послуг, а частка жінок там дуже висока.

Скорочення на роботі потягли за собою фінансову незахищеність та економічну залежність від партнерів. Як наслідок – частина жінок залишаються у токсичних чи деструктивних стосунках, які в інших умовах могли б припинити.

Звісно, сам по собі COVID-19 не руйнує родини і не змушує партнерів піднімати руку одне на одного. Проте фінансові труднощі, зростання навантаження, інтенсивніше, ніж зазвичай, спілкування стали каталізаторами негативних змін.

Враховуючи результати отримані в ході даного дослідження та стреси, спровоковані коронавірусом, що стають серйозним випробуванням для стосунків, можемо запропонувати програму-тренінг для молоді спрямовану на формування психологічної готовності молоді до шлюбу.

Завдання програми:

- розглянути складові поняття «сімейне щастя»;
- розкрити та показати основні ролі членів сім'ї, їх обов'язків, критеріїв, які визначають рівень готовності до шлюбу,
- допомогти до оформити уявлення про шлюбні стосунки;

Матеріали та приладдя: папір для записів, ручки чи олівці, фломастери, папір та фліпчарт, роздатковий матеріал тренінгу.

Хід тренінгу

Вітаю Вам!

Сьогодні ми будемо говорити кохання, про сім'ю, сімейно-шлюбні стосунки.

Частину заняття буде присвячено взаємодії в групі та різним вправам, як індивідуальним так і груповим, частину часу присвятимо дискусії та обговоренню, частину виділимо питання та відповіді.

Давайте розпочнемо із знайомства.

Вправа «Візитівка»

Мета: сприяти знайомству учасників.

Матеріали: аркуші А4 і фломастери/маркери.

Проведення:

Учасники розташовані на стільцях у колі, кожному видано канцелярське приладдя. Ведучий пропонує кожному графічно оформити візитівку для свого сусіда й представити візитівку всій групі. На знайомство з сусідом виділяється 3 хвилини [47].

Вправа "Правила роботи"

Мета: організація групи та створення можливості ефективної роботи.

Матеріали: ватман, фломастери/маркери.

Проведення:

Для того, щоб наша робота була ефективною пропоную разом сформулювати правила, яких ми будемо дотримуватися впродовж нашого заняття. Кожен учасник, який запропонує якесь правило, з яким погодиться група, встає і на ватмані великими літерами його записує.

Можливі варіанти правил:

1. Правило піднятої руки.
2. Правило активної групи.
3. Правило «говори за себе».
4. Правило «говорити без оцінок»
5. Правило «СТОП»
6. Правило вимкненого телефону.
7. Правило конфіденційності.
8. Правило добровільності.
9. Правило творчого підходу.

Вправа «Пріоритети»

Мета: визначити провідні риси, якими, на думку учасників, має володіти майбутній супутник життя.

Матеріали: фліпчарт, фломастери/маркери.

Проведення:

Учасникам пропонується назвати чи записати пріоритетні риси характеру потенційного чоловіка чи дружини (тренер записує відповіді на фліпчарті). Далі йде обговорення в групі і всі ці якості розміщуються відповідно до їх значущості в порядку пріоритету та зачитуються ще раз як результат колективного вибору групи.

Тренер підкреслює різноманітність вимог до потенційного шлюбного партнера, та поглиблює важливість моральних якостей, які в переліках визначаються як пріоритетні.

Питання до учасників: Чи складно було вам виконувати цю вправу?[45]

Вправа «Малюнок на двох»

Мета: дати можливість учасникам відстежити свій тип поведінки в співпраці з партнером.

Матеріали: аркуші формату А4 і фломастери/маркери.

Проведення:

1. Кожна пара бере один аркуш паперу й один маркер.

Інструкція: Візьміть маркер разом, так, щоб обидва учасники тримали його, й, не розмовляючи, намалюйте малюнок на вільну тему.

2. Пари представляють свої малюнки.

Питання до учасників:

1) Чому ви намалювали саме цей малюнок?

2) Хто запропонував?

3) Хто що намалював?

4) Чи кожен учасник брав участь в роботі, чи хтось частіше уникав малювання?

Вправа «Домашні обов'язки»

Мета: усвідомлення партнерської відповідальності в шлюбі.

Матеріали: папір формату А4, фломастери/маркери.

Проведення:

Учасники діляться на три групи «Жінки», «Чоловіки», «Разом». Кожній групі пропонується прописати 5-10 обов'язків, які виконують тільки чоловіки або жінки, а команда «Разом» визначає спільні обов'язки. Після цього презентуються роботи.

Питання до учасників:

- 1) Чому саме такий розподіл обов'язків між чоловіком і дружиною?
- 2) Чи погоджуєтесь Ви з таким розподілом? Чи хотілося б Вам перекласти на партнера або перебрати на себе якісь з зазначених обов'язків? Чому?

Вправа «Критерії щасливої сім'ї»

Мета: з'ясувати уявлення учасників про зовнішні та внутрішні фактори які впливають на благополуччя сім'ї в період коронавірусної пандемії.

Тренер на ватмані малює два поєднаних серця. Одне серце символізує зовнішні фактори, що впливають на щастя та благополуччя сім'ї, а друге - внутрішні.

- Назвіть будь ласка зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на благополуччя сім'ї в період пандемії.

Висновок: сімейне щастя залежить від багатьох факторів. Серед таких, що лежать в основі успішного сімейного життя, можуть бути названі:

1. Свідомий вибір партнера.
2. Повага та увага подружжя один до одного.
3. Можливість самореалізації як в сім'ї так і поза шлюбом та досягнення своїх цілей та бажань на життя.
4. Достаток та окрема житлова площа, власний життєвий простір.
5. Довгоочікувана, запланована та бажана дитина.
6. Можливість не тільки брати, але й віддавати щось навзаєм.

Вправа «Оголошення»

Матеріали: папір формату А4, ручки, фломастери/маркери.

Проведення:

Учасникам роздаються аркуші паперу і канцелярське приладдя. Їхнє завдання: написати оголошення про розшук хлопця/дівчини, якого вони б хотіли бачити своїм

майбутнім супутником життя. Можуть бути вказані риси і якості, якими має володіти бажаний партнер, а також особиста інформація. Оголошення анонімні.

Після написання оголошень, вони збираються в дві купки: окремо для хлопців і дівчат. Хлопці мають переглянути оголошення про розшук хлопця і вибрати ті, що найбільше сподобалися. Дівчата вибирають серед оголошень про розшук дівчини.

Після цього вони відповідають на питання:

- 1) Чому саме ці оголошення Ви обрали?
- 2) Що саме Вам в них сподобалося?

Вправа «Безлюдний острів»

Мета: навчитись знаходити спільну мову з представником протилежної статі, особливо в складних життєвих ситуаціях, таких як пандемія коронавірусу.

Матеріали: папір формату А4 і ручки.

Проведення:

Учасники поділяються на пари «хлопець-дівчина» і уявляють, що вони вже подружжя. Кожен з учасників складає список з 10 речей, які б він/вона взяли б собою на безлюдний острів. Потім обоє учасників мають скласти спільний список 10 речей, який може включати в себе як речі з обох списків, так і бути повністю іншим.

Питання до учасників:

- 1) Які речі Ви включили у свій список? Чому саме їх?
- 2) Чи було легко домовитися з партнером про те, що має входити в спільний список?

Вправа «Лист побажань»

Матеріали: кожний учасник отримує папір.

Тренер дає інструкцію: внизу аркуша запишіть своє ім'я. Кожен учасник повинен записати побажання на кожному папері за колом, потім згорнути його так, щоб не було видно наступним учасникам, які писатимуть далі.

Питання до аудиторії:

- 1) Що Вам сподобалося найбільше?
- 2) Чи справдилися Ваші очікування? [46]

Варто зазначити, що одного заняття замало для формування психологічної готовності до шлюбу, має включати, щонайменше 4 етапи підготовки:

1. Психологія шлюбу та сім'ї

1. Складові любові: пристрась, близькість, відданість.
2. Розвиток стосунків: закоханість, романтичні початки, повні стосунки, дружні стосунки, стосунки прихильності.
3. Вісім шлюбних криз – норма! Варто говорити про фази шлюбно-сімейного життєвого циклу за Е. Дюваль. У тому числі стосунки з батьками!!!
4. Типологія шлюбних відносин або у що грає подружжя і чому варто будувати ритмічні відносини.

2. Закони подружньої фізики

1. Казка про різні мізки:
 - чоловічі та жіночі відмінності в різних сферах життя
2. Ми знайомі? Типи темпераментів:
 - огляд темпераментів
 - природні зв'язки
 - взаємодоповнюючі зв'язки
 - протилежності
3. Як з ним/нею жити?
 - практичні поради та ключ до розуміння чоловіка/дружини.

3. Дошлюбне спілкування

1. П'ять мов кохання:
 - способи наповнити свої резерви кохання
 - тест: 5 мов кохання
2. Емоції:
 - сфери особистості
 - основні емоції та їх функції
3. Як ви реагуєте на конфлікт?
 - обговорення методів вирішення конфліктів: деструктивних і конструктивних.
 - тест: яке ваше ставлення до суперечок?

4. Вирішення проблем:
 - емоції в шлюбі
 - сприйняття без суджень
 - спілкування без насильства
5. Як разом подолати свій гнів?
 - інтегративне вирішення проблеми
 - запобігання ескалації

4. Секрети гармонійних сексуальних відносин

1. Секс - це Єдність.
2. Не ухиляйтеся від статевого акту.
3. Вона і Він по-різному дивляться на секс:
 - відмінності чоловіків і жінок у сприйнятті шлюбного акту
 - причини, чому ми починаємо статевий акт
 - конфлікти чи можливість познайомитися ближче?
4. Брехня навколо сексу.
5. П'ять кроків до успішного подружнього сексу.

Отже, робота над готовністю до шлюбу має включати не лише саме розуміння шлюбу та сім'ї, а передбачає також здатність розуміти свого партнера, розвиток здібності шукати компроміси в усіх сферах сімейного життя і багато роботи над собою, як запоруку щасливого сімейного життя, особливо в складних життєвих ситуаціях, таких як пандемія коронавірусу.

Висновки до розділу 3

У даному розділі представлено результати емпіричного дослідження психологічних особливостей формування готовності до шлюбу у сучасної молоді під час пандемії коронавірусу.

Визначено уявлення молоді про шлюб, подружні та сімейні взаємостосунки. Проаналізовано рівень об'єктивної та суб'єктивної оцінки готовності молоді до шлюбу, виявлено ставлення молоді до різних аспектів сімейного життя. На основі відповідей респондентів на питання авторської анкети, було констатовано, що серед жінок переважає позитивне ставлення до реєстрації шлюбу, тоді як чоловікам в своїй більшості важко чітко визначитися зі своїм ставленням до реєстрації шлюбу. При цьому було встановлено, що більшість респондентів переконані, що вступати в шлюбні стосунки (реєструвати шлюб) в період пандемії не нормально, тоді як 21,42% респондентів мають абсолютно протилежну думку. Було також констатовано, що серед опитаних учасників дослідження є й ті, що не впевнені в правильності такого рішення, проте й не заперечують такої можливості. На наше переконання такі результати можна пояснити тим, що респонденти-чоловіки дещо складніше переживають пандемію COVID-19 порівняно з жінками і по іншому сприймають сам факт реєстрації шлюбу та шлюбних відносин. Важливо звернути увагу на той факт, що особливості переживання пандемії COVID-19 стають причиною готовності сучасної молоді до вступу в шлюб, зокрема на очікування на те, що шлюбний партнер візьме на себе більше відповідальності та лідерства у сімейних відносинах з тих чи інших питань.

На підставі статистичної обробки отриманих результатів було встановлено кілька достовірних відмінностей за рівнем готовності до шлюбу: досліджувані 25-30 рр мають вищі рівні

Узагальнюючи отримані результати за методикою «Рольові очікування та домагання у шлюбі», можна зробити висновки, що вікові групи 8-24 та 25-30 схожі між собою за низкою напрямків готовності до шлюбу, проте за кількома все ж мають суттєві відмінності. Старші досліджувані мають вищий рівень особистісної ідентифікації з партнером (бажання розділяти спільні інтереси та захоплення з

партнером), значущості участі партнера та власної активності у веденні домашніх справ, більш активну участь у реалізації батьківських ролей та разом з тим мають меншу орієнтацію на власну зовнішню привабливість.

Орієнтація на зовнішню привабливість виявилась також залежною не тільки від віку, а від статусу стосунків: вона тим нижча, чим вищий рівень узаконеності стосунків). А порівняння чоловіків та жінок вказало на те, що за напрямками готовності до шлюбу вони відрізняються лише за емоційно- психотерапевтичним: жінки частіше готові давати підтримку, поради та втішати партнера.

Варто сказати, що сам по собі COVID-19 не руйнує родини і не змушує партнерів конфліктувати та ображати одне на одного. Проте фінансові труднощі, зростання навантаження, інтенсивніше, ніж зазвичай, спілкування стали каталізаторами негативних змін.

Враховуючи результати отримані в ході даного дослідження та стреси, спровоковані коронавірусом, що стають серйозним випробуванням для стосунків, було надано рекомендації щодо розвитку готовності молоді до шлюбу, зокрема запропоновано програму-тренінг спрямовану на формування психологічної готовності молоді до шлюбу.

Пропонована програма базується на тому, що робота над готовністю до шлюбу має включати не лише саме розуміння шлюбу та сім'ї, а передбачає також здатність розуміти свого партнера, розвиток здібності шукати компроміси в усіх сферах сімейного життя і багато роботи над собою, як запоруку щасливого сімейного життя, особливо в складних життєвих ситуаціях, таких як пандемія коронавірусу.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі представлено теоретичний аналіз та емпіричне дослідження проблеми психологічної готовності до шлюбу у сучасній молоді. Результати теоретичного й експериментального дослідження, що засвідчили досягнення висунутої мети та завдань, стали підставою для таких висновків:

На основі аналізу психологічних джерел з означеної проблеми готовність до батьківства являє собою складне особистісне утворення, що має певну структуру, детерміновано низкою чинників та яке передбачає активно-дієвий стан особистості, її внутрішню зорієнтованість на благополучне подружнє та сімейне життя, передбачає наявність позитивного ставлення до створення сім'ї, народження дітей і підтримки нормальних сімейних відносин.

Структуру готовності до шлюбу складають такі компоненти, як: фізична і фізіологічна зрілість майбутнього подружжя; соціальна готовність, що визначає здатність виконувати соціальні ролі чоловіка та дружини; етико-психологічна готовність, яка передбачає наявність адекватних уявлень про шлюбно-сімейні взаємовідносини; сексуальна готовність.

Визначено уявлення молоді про шлюб, подружні та сімейні взаємостосунки. Проаналізовано рівень об'єктивної та суб'єктивної оцінки готовності молоді до шлюбу, виявлено ставлення молоді до різних аспектів сімейного життя. На основі відповідей респондентів на питання авторської анкети, було констатовано, що серед жінок переважає позитивне ставлення до реєстрації шлюбу, тоді як чоловікам в своїй більшості важко чітко визначитися зі своїм ставленням до реєстрації шлюбу. При цьому було встановлено, що більшість респондентів переконані, що вступати в шлюбні стосунки (реєструвати шлюб) в період пандемії не нормально, тоді як 21,42% респондентів мають абсолютно протилежну думку. Було також констатовано, що серед опитаних учасників дослідження є й ті, що не впевнені в правильності такого рішення, проте й не заперечують такої можливості. На наше переконання такі результати можна пояснити тим, що респонденти-чоловіки дещо складніше переживають пандемію COVID-19 порівняно з жінками і по іншому сприймають сам факт реєстрації шлюбу та шлюбних відносин. Важливо звернути увагу на той факт,

що особливості переживання пандемії COVID-19 стають причиною готовності сучасної молоді до вступу в шлюб, зокрема на очікування на те, що шлюбний партнер візьме на себе роль емоційного лідера у сім'ї у питаннях психологічного клімату, надання емоційної та моральної підтримки, створення психотерапевтичної атмосфери тощо.

Проаналізовано вікові особливості психологічної готовності до шлюбу. Зазначено, що наявність відповідного рівня особистісної зрілості щодо подружнього життя, що формується саме у молодому віці, є складним віковим новоутворенням, виокремлені та розглянуті складові якого є взаємопов'язаними та взаємозумовленими; а сам процес формування особистісної зрілості молоді до сімейного життя є складний безперервним процесом, якому притаманна цілісність, певний динамізм та стійкість.

На підставі результатів емпіричного дослідження були виявлені відмінності щодо рівня готовності до шлюбу у молоді різних вікових груп.

Зроблено припущення, що недостатній рівень готовності до шлюбу у більш молодому віці обумовлений, з одного боку, браком відповідних знань і досвіду відносин, емоційною незрілістю, а з іншого – наявністю у системі цінностей переважаючих мотивацій щодо особистісного розвитку та професійного становлення, тоді як у більш зрілому, поряд з набутим досвідом та відповідними особистісними новоутвореннями, відбувається певна переорієнтація та зміна в ієрархії цінностей, коли серед найважливіших опиняються міжособистісні відносини, шлюб, батьківство.

Показано, що характерним для досліджуваних різних вікових груп є значущість сексуальних стосунків у подружньому житті, наявність спільних поглядів з партнером, значущість діяльності партнера та власної активності у веденні домашніх справ, активна участь у реалізації батьківських ролей, участь у створення сприятливого емоційного клімату у сім'ї, орієнтація на привабливість партнера та власну красу. Відсутність статистично значущих відмінностей отриманих емпіричних даних, на нашу думку, пояснюється кількістю вибірки та відсутністю рівномірної гендерної представленості.

Варто сказати, що сам по собі COVID-19 не руйнує родини і не змушує партнерів конфліктувати та ображати одне на одного. Проте фінансові труднощі, зростання навантаження, інтенсивніше, ніж зазвичай, спілкування стали каталізаторами негативних змін. Враховуючи результати отримані в ході даного дослідження та стреси, спровоковані коронавірусом, що стають серйозним випробуванням для стосунків, було надано рекомендації щодо розвитку готовності молоді до шлюбу, зокрема запропоновано програму-тренінг спрямовану на формування психологічної готовності молоді до шлюбу.

Пропонована програма базується на тому, що робота над готовністю до шлюбу має включати не лише саме розуміння шлюбу та сім'ї, а передбачає також здатність розуміти свого партнера, розвиток здібності шукати компроміси в усіх сферах сімейного життя і багато роботи над собою, як запоруку щасливого сімейного життя, особливо в складних життєвих ситуаціях, таких як пандемія коронавірусу.

Таким чином, висунута гіпотеза дослідження про те, що у психологічній готовності до шлюбу у сучасної молоді існують певні відмінності в залежності від віку знайшла своє часткове підтвердження.

Перспектива подальших досліджень полягає у дослідженні залежності готовності до шлюбу від індивідуально-психологічних властивостей особистості та пошук шляхів підвищення рівня психологічної готовності молоді до шлюбу та сімейного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астахов В. М., Бацилева О. В. Статеве виховання та підготовка до шлюбу як шлях до формування адекватної репродуктивної поведінки. Неонатологія, хірургія та перинатальна медицина. 2012. Т. II, № 4(6). С. 7-14.
2. Барбінова А. В. Структура готовності учнів професійно-технічних навчальних закладів до сімейного життя. Шкільна родина. 2017. №3/1 (172). С. 68-72.
3. Барбінова А. Форми і методи виховання сімейних цінностей у технології педагогічного проектування. Збірник наукових праць. 2017. Випуск 1. С. 24-32.
4. Бацилева О. В., Астахов В. М., Пузь І. В. Дослідження психологічних аспектів готовності сучасної молоді до батьківства. Психологічний журнал. 2019. № 10. С. 64.-83. DOI (Article): <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.10.5>
5. Бочелюк В. Й. Сучасні підходи до формування шлюбно-сімейних уявлень та майбутнього батьківства у молоді. Соціально-психологічні особливості самореалізації особистості в сучасному суспільстві : монографія. Під ред. В. Й. Бочелюка. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. С. 35-49.
6. Виговська С., Кружаліна Ю. Готовність студентської молоді до сімейного життя у контексті сучасного інформаційного простору. Вісник Книжкової палати. 2010. №1. С. 46-50.
7. Грїтчина А. І. Теоретичні аспекти формування готовності юнаків шкіл-інтернатів до виконання ролі сім'янина. Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. (Сер. : Психолого- педагогічні науки). 2012. № 7. Режим доступу. URL :http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzspp_2012_7_3.pdf.
8. Дружинин В. Н. Психология семьи. Екатеринбург : Деловая книга, 2000. 199 с.
9. Дьоміна Г. А. Становлення особистісної зрілості молоді до подружнього життя як психологічна проблема у вітчизняній і зарубіжній психології / Innovative processes in education: Collective monograph. - AMEET Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017. С. 40-48.
10. Заболотна Т. М. Підготовка студентської молоді до сімейного життя як запорука утвердження інституту сім'ї. Вісник Сумського національного аграрного

університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2014. Вип. 8 (61) С. 212-215.

11. Заморуєва В. В. Дослідження стану підготовленості молоді до подружнього життя. URL:

http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/10_2009/12.pdf.pdf

12. Захарченко В. Г. Соціально-психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя. Український соціум. 2004. № 1 (3). С. 14-23.

13. Козлова О. А., Семке Н. М. Роль родини в процесі соціалізації особистості. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. 2009. №4. С. 83-88.

14. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. Київ: Київська правда, 2000. 688 с.

15. Крамченко В. О. Психологія сім'ї. Харків, 2010. 238 с.

16. Лісовець О. В. Роль молодіжних громадських організацій у підготовці молоді до сімейного життя. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Чернігів, 2009.

№61. С. 95-100.

17. Мисловська М. С., Волинець Н. В. Особливості формування психологічної готовності молоді до подружніх взаємовідносин. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2013. №2(8). С. 148-152.

18. Медіна Т. Батьківська сім'я як осередок підготовки до подружнього життя. Релігія та соціум. 2011. №2 (6). С. 129-134.

19. Парфанович А. Я. Основні характеристики сучасної сім'ї як орієнтири для побудови подружніх стосунків

молодими парами. Journal «ScienceRise: Pedagogical Education». 2017. №5 (13). С.4-7.

20. Полтавська В. Приготування до подружнього життя. [Пер. з пол.

З. Городенчук]. Л.: Свічадо, 2000. 104 с.

21. Практическая психодиагностика. Методики и тесты / Под ред. Д. Я. Райгородского. Самара : Бахрах, 1998. 652 с.

22. Психодіагностика в репродуктивній медицині. В. М. Астахов, О. В. Бацилева, І. В. Пузь. Вінниця, 2017. 412 с.
23. Радчук В. М. Види психологічної готовності до і в шлюбних стосунках. Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія Психологія. 2013. Том.18. Вип. 22-3. С. 69-75.
24. Радчук В. М. Організаційно-методичні засади емпіричного дослідження психологічної готовності до шлюбно-сімейних взаємин. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2012. Т.4 Вип. 17.
25. Радчук В. М. Теоретичний аналіз наукових підходів до розуміння та тлумачення психологічної готовності до шлюбно-сімейних стосунків. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2013. Вип. 18. С. 160-167.
26. Резничук Г. О., Василенко О. М. Підготовка сучасної молоді до сімейного життя. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2015. Вип. 37. С.150-152. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2015_37_49
27. Сидоренко А. В. Проблема психологічної готовності студентської молоді до сімейного життя. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2012. № 2(28). С. 269 – 274.
28. Скоромна О. П. Студентська сім'я як об'єкт соціально-педагогічної діяльності. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2013. № 3. С. 32- 38.
29. Сопівник І. В. Сутність відповідального ставлення до інституту сім'ї та батьківства у сучасному суспільстві. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2013. № 6. (59). С. 189-199.
30. Хавула Р. Психологічний аналіз чинників та рівнів підготовленості молоді до створення сім'ї. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2013. Вип. 4. 2013. С. 246-253.
31. Хавула Р.М. Психологічні чинники вибору шлюбного партнера в юнацькому віці. Проблеми гуманітарних наук: Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2012.

Випуск 29. Психологія. С. 140-154.

32. Формирование готовности студенческой молодежи к семейной жизни. Под ред. Н.И. Олифиревич [и др.]. Мн.: БГПУ, 2008. 175 с.

33. Чанцева-Коваленко О. М. Проблема формування готовності до сімейного життя та відповідального батьківства у молоді. Психологічний часопис. 2015. №1 (1). С.98-101.

34. Штриголь Д. В. Шлюбно-рольові настанови у юнацькому віці. Практична психологія та соціальна робота. 2010. № 5. С. 35-45.

35. Шнейдер Л. Б. Семейная психология: учеб. пособ. для вузов. Москва, 2006. 768 с.

36. SPSS: искусство обработки информации. Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей: Пер. с нем./ БююльАхим, Цёфель Петер - СПб. : ООО «ДиаСофтЮП», 2002. – 608 с.

37. STUDY: PANDEMIC IS MAKING US LESS ATTRACTIVE TO OUR PARTNERS
[HTTPS://WWW.ADVDERMATOLOGY.COM/BLOG/PANDEMIC-WEIGHT-GAIN-STATISTICS-2021/?FBCLID=IWAR1FMYIZ8FLGEZ_3KJFE1OA8W5EMRSBGBFHZMFHD1RWY-Q1LKU7PGEMDDG0](https://www.advdermatology.com/blog/pandemic-weight-gain-statistics-2021/?fbclid=IWAR1FMYIZ8FLGEZ_3KJFE1OA8W5EMRSBGBFHZMFHD1RWY-Q1LKU7PGEMDDG0)

38. Бевза О. Пандемія псує відносини між людьми: партнери незадоволені зовнішністю один одного https://healthy.24tv.ua/pandemiya-psuye-vidnosini-mizh-lyudmi-partneri-nezadovoleni-zovnishnistyu_n1801435

39. Березовська Л. І. Соціально-педагогічні чинники сімейних взаємовідносин в умовах пандемії COVID-19 / Л. І. Березовська // Наук. вісн. Південноукр. нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2021. – № 1 (134). – С. 61-68

40. Данілов В. Я. Статистична обробка даних: навчальний посібник. 2019. – 156 с.

41. ЕйлсЕмма"Ковід зруйнував наш шлюб": пари, що розлучилися через пандемію/BBCNews https://www.bbc.com/ukrainian/features-55171666?at_custom4=F26B1C66-3575-11EB-81D3-

B9400EDC252D&at_custom2=facebook_page&at_medium=custom7&at_custom1=%5Bpost+type%5D&at_campaign=64&at_custom3=BBC+News+Ukraine

42. Киселев М. В. Факторы, провоцирующие семейные конфликты во время пандемии и способы их профилактики <https://www.b17.ru/article/308440/>

43. Обробка експериментальних даних. Конспект лекцій для студентів ЗДІА спеціальності 7.090804 «Фізична та біометрична електроніка»/Укл.: Кравчина В.В. – Запоріжжя, 2006. – 71 с.1,4

44. Пандемия COVID-19: Вызовы, последствия, противодействие: [монография] / А. В. Торкунов, С. В. Рязанцев, В. К. Левашов [и др.]; Под ред. А. В. Торкунова, С. В. Рязанцева, В. К. Левашова; вступ. слово А. В. Торкунов. – М.: Издательство «Аспект Пресс», 2021. – 248 с.

45. Тренінг Готовність до сімейного життя. Маргарита Супрун. Academia: веб-сайт. URL: <https://www.academia.edu/38052031.html>

46. Тренінг Сім'я – це не просто важлива річ, це все! На Урок. Освітній канал : веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/zanyattya-z-elementami-treningu-dlya-starshoklasnikiv-sim-ya-ce-ne-prosto-vazhliva-rich-ce-vse-175466.html>

47. Тренінг Будуємо щасливу родину. На Урок. Освітній канал : веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/trening-buduemo-schaslivu-rodinu-2929.html>

48. Чому люди розлучаються через пандемію/МеддіСеведж//BBC Worklife <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cap-55273627>

49. Чому пандемія COVID-19 збільшила кількість розлучень і як держави намагаються допомагати парам / К. Трунова, І. Чикунов <https://knife.media/covid-family/>

Додаток А

Анкета

1. Вкажіть вашу статеву приналежність:

- а) жінка
- б) чоловік

2. Вкажіть Ваш вік:

- а) 18-20 років
- б) 21-25 років
- в) 26-30 років

3. Як ви ставитесь до реєстрації шлюбу?

- а) позитивно
- б) негативно
- в) ще не думав(ла) про це
- г) важко відповісти

4. На вашу думку нормально вступати в шлюбні стосунки в період пандемії?

- а) так
- б) ні
- в) можливо
- г) важко сказати

5. В якому віці, на вашу, думку найкраще одружуватися?

- а) в 18-20 років
- б) після 20 років
- в) після 25 років
- г) в 30 років та старше

6. Для вас найголовнішою причиною реєстрації шлюбу – є:

- а) кохання
- б) гарантоване матеріальне благополуччя майбутньої сім'ї
- в) незапланована вагітність
- г) традиція
- д) інша причина

7. Хто на вашу думку має бути головним у сім'ї?

- а) чоловік
- б) дружина
- в) в сім'ї має бути рівність
- г) не думав(ла) про це
- д) інша причина

8. Чи має для Вас значення соціальний статус вашої другої половини?

- а) так, має велике значення
- б) так, але це не принципово
- в) ні, це не важливо
- г) не думав(ла) про це
- д) інша причина

9. Хто в сім'ї має заробляти гроші?

- а) чоловік
- б) дружина
- в) обоє мають працювати і заробляти
- г) залежно від обставин

10. Що може зруйнувати шлюб, на вашу думку?

- а) не зійшлись характерами

- б) зрада
- в) нудьга
- г) відсутність коштів
- д) стан здоров'я одного з подружжя
- е) інша причина